

LLUC

octubre 73

**conversa
amb**

raïmon

Llibres rebuts

EDITORIAL ANAGRAMA

AUGUSTO MARTINEZ TORRES, MANUEL PEREZ ESTREMER: *Nuevo cine latino americano.*

VIKTOR SKLOVSKI: *Einsenstein.*
CUADERNOS ANAGRAMA

Textos y entrevistas de: DONALD M. KAPLAN, JOAN LITTLEWOOD, RICHARD SCHECH-

NER, FRED LEBENSOLD y PAUL BAKER: *La cavidad teatral.*

WILHEM REICH, VERA SCHMIDT: *Psicoanálisis y educación I.*

Textos y entrevistas de: RICHARD SCHECHNER, BURDWIRSTCHAFTER y ALLAN KAPROW: *Teatro de guerrilla y happening.*

EDITORIAL MOLL

FRANCESC RIERA MONTSERRAT: *Lluites antixuetes en el segle XVIII.*
Palma de Mallorca 1973.

FAIXES REINA

Josep Tous Ferrer, 1 — Tel. 216033

PALMA DE MALLORCA

Banderins

SALMA

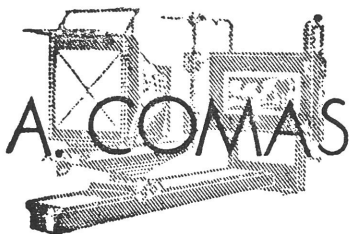
Escuts, insígnies i calcomanies

Eusebi Estada, 150 - 2.^{on} - 1.º

Telèf. 252633

PALMA DE MALLORCA

Fotogravats

Reproducció de transparències en color
Missió, 61 interior - Tel. 213952 - Palma

Cada poble
llaura
el seu futur

**¿ENCARA NO SOU SOCI
D'OBRA CULTURAL BALEAR?**

D'UNA MALA FOTOGRAFIA
FEIM UN BON RETRAT

FOTOGRAFIA RUL·LAN

Gral. Goded, 10

Davant la Diputació — PALMA

MAGATZEMS SALVAT, S. A.

Colón, 2, 4 i 10

PALMA DE MALLORCA

Si teniu intenció de comprar res de joieria, confeccions de pell, objectes propis per a obsequi, articles de viatge, perles, porcellanes, quadres d'esmalt, etc., potser tindrem exactament alló que vos interessi.

ENS SENTIREM MOLT COMPLAGUTS SI TENIU EL GUST DE VENIR, SENSE CAP COMPROMÍS PER PART VOSTRA, A VEURE LA NOSTRA SELECCIO D'ARTICLES

nacar

Jaume III, 115-119

Tel. 21 69 06 - 21 69 07 - 21 06 48

Palma de Mallorca

UNA EMPRESA AMB INDISCUTIBLE VOLUNTAT DE SERVIR BÉ TOTHOM

(Amb molt de gust vos farem un 10% de descompte si esmentau aquest anunci)

Imprimeix: SS. CC. - Balmes, 89 (Ciutat de Mallorca)

Dipòsit legal: P. M. 276-1958

PORTADA: Raimon, un personatge mític de la cultura catalana actual entrevistat en aquest número per Joan Thomàs.

(Disseny: J. CABRER)

Turisme i reflexió, per Antoni Serra 2

L'ESGLÉSIA NOSTRA:

Carta des de l'Església de França, per Jaume Reynés 3

TEXTOS:

Romanitat de Miquel Costa i Llobera, per Miquel Dolç 6

Conversa amb Raimon, per Joan Thomàs 8

Un llibre i una situació: l'absència de llengua autòctona a les escoles de les Illes, per Jaume Oliver 10

Cap als toros, un conte de B. Pericàs i R. Socies . 21

ESQUEIXOS:

Literatura del desordre, per Llorenç Villalonga . 13

PAPERS D'ANTANY:

Miquel Ferrà: Noucentisme contra Modernisme, per Damià Ferrà-Ponç 14

POLÈMICA:

Política i cultura a la Mallorca d'avui: un procés irreversible (I), per Antoni Serra 18

NOTICIARIS:

D'EIVISSA: Diàleg amb Joan Castelló Guasch, per B. Marí. 23

ART: «Ensenya 1»: un art cap al futur, per «Crònica de Tres». 24

LLIBRES: crítiques a cura d'Isabel Moll i D. F. P. 26

L'ESGLÉSIA QUE NAVEGA A MALLORCA, per M. Soler i A. Tarabini 27

LLUC PER MALLORCA, Esdeveniments i comentaris, per M. Soler 28

LLUC

Revista mensual. Any LIII - n.º 630, Octubre 1973

Direcció i Administració: PP. MISSIONERS DELS SS. CORS C/. de la Pau, 3 (Ciutat de Mallorca) Tel. 21 23 56 - Apartat n.º 619

Director: GABRIEL FUSTER I MAYANS

Conseller-Delegat: JAUME REYNÉS I MATAS

Caps de Redacció: PERE LLABRÉS I MARTORELL I JOSEP M. LLOMPART DE LA PENYA

Secretari tècnic: DAMIÀ FERRÀ-PONÇ

Administrador: GASPÀR REINÉS

Consell de Redacció: MIQUEL GAYÀ I SITJAR, GABRIEL JANER I MANILA, ISIDOR MARÍ I MAYANS, JOAN MIRALLES I MONSERBAT, ISABEL MOLL I BLANES, MANUEL SOLER I PALÀ I ANTONI TARABINI.

Subscripció: 200 ptes. anuals

Estranger: 250 ptes. anuals

Preu de l'exemplar fora de subscripció: 25 ptes.

Els articles publicats en aquesta revista expressen únicament l'opinió dels seus autors.

PRIMERA PÀGINA - PRIMERA PÀGINA

TURISME I REFLEXIÓ

per Antoni SERRA

Ja som a finals de l'estiu del 73. Això vol dir que ha acabat una altra «temporada» turística que, una vegada més, ens deixa no solament les divises (on són les divises?), sinó també les preocupacions, les inquietuds i les no poques angoixes per a sobreviure econòmicament. Sens dubte, ha arribat l'hora de les reflexions. Reflexions, sobre què?, hauríem de demanar. Perquè de turisme en parla tothom. Diuen que per aquí quasi tothom en viu directament o indirectament (n'hi ha que fins i tot faciliten xifres d'un noranta o més per cent); evidentment, del turisme se'n fa un gran muntatge. La gent comenta la capacitat inversemblant i creixent del número d'hotels, pensions, residències i hostals o la plaga esgarriosa de les urbanitzacions arreu de l'illa o la pululació de les agències de viatge. Però tot això, encara que ha possibilitat l'augment del nivell de vida (més comoditats, l'anar i tornar dels diners per acabar als bancs, etc.), ha configurat un món caòtic, confús, i en darrer lloc, ha creat habilitosament els paranyes d'una societat (la mallorquina: del sistema agrari al monoconreu turístic) que avui per avui no es pot permetre el luxe de creure's, ni de sentir-se ni d'aspirar a ser

lliure. Ja ho escrigué Turmeda fa molts anys:

*Diners fan bé, diners fan mal,
diners fan l'home infernal
o fan-lo sant celestial
segons que els usa.*

I és aquesta potència dels diners, mai no tan brillant com creim o com ens volen fer creure, la que ens fa recordar aquell altre vers turmedià:

fill meu, sies obedient.

Vet aquí el parany. Vet aquí les boques closes. Vet aquí les mans lligades. Vet aquí els ulls clucs o, almenys, tapats per draps d'il·lusions estèrils. Perquè anys enrera —i de l'eufòria momentània en feren ressó alguns literats— es veia la possibilitat que sorgís allò tan esperat d'una *nova burgesia* mallorquina-del-turisme; aquesta burgesia havia de ser el motor d'una dinàmica cultural, d'un nou sentit en la vida del nostre país. Però res d'això no s'ha esdevingut. La burgesia mallorquina-del-turisme no s'ha consolidat, sinó que s'ha mantingut en un equilibri econòmic de cada vegada més insegur... i un bon dia descobreix que està en mans del capital estranger.

D'aquell optimisme d'abans, no

en queda res. Se n'adona que la possibilitat de control dels mitjans de producció turística (?) és de dia en dia molt més remota. Comença a aparèixer un sentiment de fracàs. Així, les previsions fallen, hi ha reserves hoteleres que són retirades, hotels que treballen a menys de mig rendiment (hi hagué pànic a un determinat moment a la costa manacorina) i apareix una mena de picaresca turística entre determinades empreses d'alguna manera relacionades amb el turisme... A més a més, considera aquesta inseguretat econòmica d'ordre empresarial, fan aparició uns altres tipus de problemes: els laborals. Treball lent en alguns hotels, intents de vaga, treballadors que són trets de la feina, judicis a Magistratura... Aquest món creat pel turisme, amb tots els elements que l'enrevolten, ja no és tan afalagador com alguns havien sospitat i desitjat. Ha esdevingut un món de tensions, d'inseguretats i d'inquietuds. I altre cop Turmeda ens diu:

temps de repòs, temps d'obrar...

Cal únicament que decidiguem si aquest és el temps de repòs o el temps d'obrar.

PRIMERA PÀGINA - PRIMERA PÀGINA

L'ESGLÉSIA NOSTRA

Carta des de l'Església de França

per Jaume REYNÉS

«Astérix en Hispanie»

França és el país que envia més turistes a Espanya. Quasi onze milions l'any 1972.

Els qui encara ens deim cristians hauriem de rebutjar una relació capitalista, atenta tan sols a sucarrar tots els francs possibles. Som germans dels que peregrinen a totes les esglésies. Es bo demanar-nos que ens aporten aquests viatgers que ens visiten i què els aporta la nostra societat i l'Església nostra.

Aquest mes publicam la carta escrita des de França per un parell de cristians mallorquins l'estiu passat. Com resa l'epitafi d'Aberci, un cristià viatger del s. II, ells també ens diuen: «Hem recorregut altres esglésies. Pertot arreu hem trobat un poble que duu el mateix segell cristià, alimentat amb el mateix peix pur que li dona la verge, amb un vi excel·lent i el mateix pa.»

I. França: Una societat i una Església en canvi

Per l'any 2000 es calcula una població de 70 milions. Des de 1985, quatre francesos sobre cinc viuran a les grans ciutats. La població agrícola, a un ritme de 150.000 desercions anuals, s'espera que disminueixi fins al 7% dels americans o, fins i tot, al 4% dels anglesos.

L'Església ha fet també la seva muda al si d'una societat tan canviant.

Es curiós la importància de 1943 (temps d'ocupació i de catacumba) pel desvetllament de l'Església francesa: L'abbé Godin es demanava si França no era un país de missió. Els primers sacerdots obrers baixaven «als inferns» de les fàbriques. El P. Epagneul fundava una congregació religiosa per evantgelitzar el món rural. Es consolidava l'obra d'En Foucauld. Es renovava la litúrgia...

Avui dia, el 85% dels francesos encara són catòlics batiats. Però només el 21% compleixen amb la missa dominical (1/5). ¿Es descristianitzen els nostres països europeus? ¿O és que no han estat mai vertaderament evangelitzats, i ara deixen la pràctica religiosa quan canvia l'epidermi sociològica, com canvia la pell dels turistes bofegats pel sol?

II. Una pastoral per al món rural

Malgrat les aparences, 10 milions d'aquests francesos no practicants es confessen catòlics, creients en la divinitat de Crist (1).

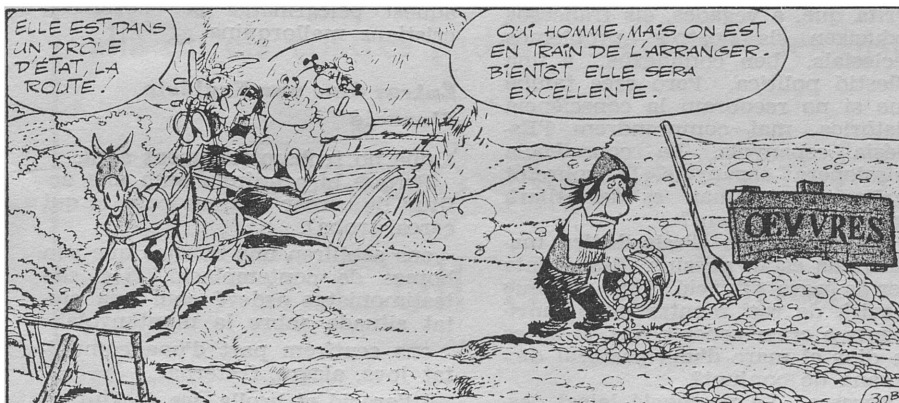
La premsa catòlica fa sentir la seva veu, ben poderosament. I els grans diaris neutres com «Le Monde» i «Le Figaro» mantenen una secció religiosa força interessant, perquè l'Església ha entrat a fer part de la societat (2).

Voldria descriure a continuació la pastoral rural que he pogut conèixer d'aprop.

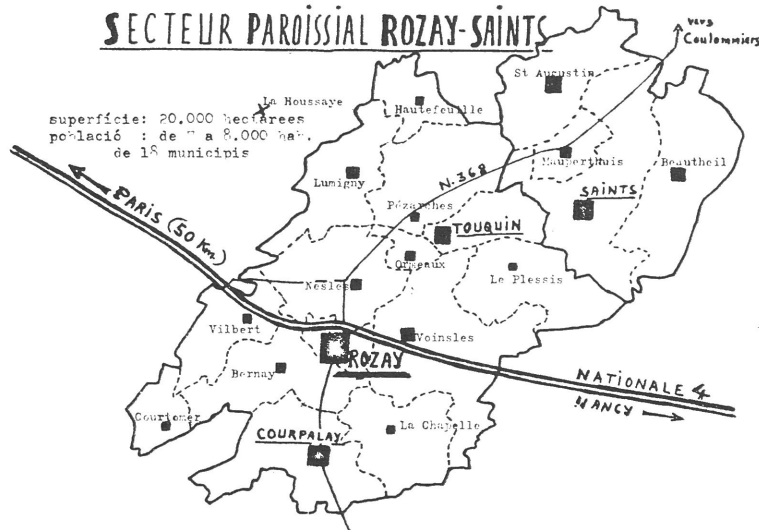
Es tracta del sector parroquial de ROZAY-EN-BRIE, diòcesi de Meaux, departament Seine-et-Marne 7. Vegeu el mapa de la plana següent. Que ningú identifiqui població rural amb l'agrícola. A un altre temps, Millet pintà per aquestes contrades el seu àngelus. Actualment, encara que l'agricultura és rica, la mà d'obra es redueix constantment, a causa de la mecanització de les grans explotacions. La manca d'una veritable indústria local obliga una bona part de treballadors a desplaçar-se cada dia vers centres més pròspers. Els fins de setmana i durant l'estiu, la població gairebé es duplica.

Els Frères missionnaires des campagnes (Germans missioners de la campanya) són els responsables de l'animació pastoral. Fundats pel dominic P. Epagneul (1943), es defineixen com religiosos que viuen en comunitat, en missió dins el món rural. Trenta anys després són 150, composts per una mitat de sacerdots i una altra proporcional de coadjutors. Des de 1947 es complementen amb una congregació femenina del mateix esperit (Soeurs des campagnes).

El sector fou dividit pastoralment després d'un estudi sociològic que els descobrí les fites que responien a les necessitats reals. Els F.M.C. viuen i treballen en comunitats anomenades «priorats». Animen llur vida amb l'oració litúrgica en comú, la comunió d'experiències molt diferents i una contínua revisió. Els dilluns són dedicats escrupolosament al recés espiritual, o a l'estudi comunitari que fomenta l'estudi de cadascú, o a la revisió pastoral. Per aconseguir que aquesta revisió sigui de veres comunitària, les tasques no es divideixen geogràfi-

«Astérix en Hispanie» (Dibuix d'Uderzo i text de Goscinny).

cament, sinó per especialitzacions diverses dins el mateix sector.

Encarnar-se per a evangelitzar

Potser que els F.M.C. estiguin menys polititzats que altres, però sens dubte més encarnats. No oblidem que són fills d'una pastoral de missió, que vol redimir fent-se germà. Això ho aconseguen principalment pel treball professional i per la inserció en las associacions professionals, o en les comissions cíviques, com uns membres de tants.

Promoció dels laics

Em volgueren subretxar que no tenia res que veure amb una política oportunista ocasionada per la disminució del clergat (Registre sacerdotal de la diòcesi: curs 71-72: sacerdots 361; defuncions 9; ordenacions 2). Es fonamentava més tost en la teologia i en una òptica pastoral.

El primer que crida l'atenció és la participació laical a la preparació i animació litúrgica. Menys visible, però de més importància, són: La preparació al matrimoni donada per 5 ó 6 matrimonis cristians. La catequesi dels infants que dura tres anys, el primer dels quals està a càrrec dels pares, siguin o no practicants. Trobades d'adolescents a nivell escolar amb laics de les parròquies. Grups minoritaris fomenten l'acció política. Sis centres per minusvàlids, subdesenvolupats, tarats, accidentats de treball i alcoholitzats.

Els treballadors immigrants constitueixen el nou proletariat. El censiment de 1971 en comptava 654 (310 portugueses en primer terme; després 130 espanyols...). Refusen organitzar una pastoral paternalista. Pràcticament sols s'ha fet el que ells mateixos han demanat: Un de-

partament de consulta, cursos d'al·fabetització, litúrgia ocasional en llengües estrangeres...

Ajuda al Tercer Món. Una associació de malalts i persones d'edat, de les quals ells mateixos en són responsables, visitant-se, administrant-se la comunió, etc.

Aquesta promoció laical al sector parroquial de Rozay ha donat ja un fruit molt prometent al sector veïnat de Montigny-Lencoup. Desaparegut el seu pastor, el bisbe confia les responsabilitats pastorals als laics cristians: «Fins ara els laics ajudaven els capellans; d'ara endavant, els capellans ajudaran els laics».

III. Sugerències per a l'Església nostra

Primera.—Les històries tan diferents d'Espanya i França dificulten la comprensió de les nostres comunitats eclesials. A ca nostra, el triomf nacionalista inaugura una època de relacions gairebé constantianes entre l'Església i l'Estat. Irrita que, a vegades, els francesos redueixen els nostres problemes eclesials, ben complexos, a una qüestió política. Però crec també que si no recobram la consciència històrica, mai comprendrem l'Església espanyola. La consciència missionera espanyola, i sobretot mallorquina, ¿quan es desvetllarà del seu ensopiment?

Segona.—Molts d'eclesiàstics mallorquins estan passius, desbordats per la nova situació. Però ¿és que servirà de res montar nous moviments o crear zones noves, si no es fa dins el marc d'una pastoral diocesana de conjunt?

Tercera.—La promoció laical descrita més amunt ha estat possible perquè es duen sobre les espatles

quinze anys de catequesi i de formació teològica d'adults. Es probable que nosaltres no haguem descobert encara la importància d'aquest treball. Però alerta a organitzar-lo només com a resposta a una sèrie de malestares i inquietuds personals! Comencem per donar responsabilitat pastoral als laics, i sentiran la necessitat de formar-se. ¿Hem aprofitat els pocs que han profunditzat l'ensenyança religiosa mestres...), els qui han cursat teologia (religioses, laics...)?

Quarta.—La nostra abundància de capellans i monges ¿és un bé o és un mal per l'Església de Mallorca?

Profetes trobareu dient que no ens renovarem de bon de veres fins que no arribem a la diàspora i a la falta de pastors. Tampoc falten joves cremats que no creuen en la possibilitat de posar en marxa equips sacerdotals, i que es lamenten de que moltes responsabilitats estiguin en mans de persones precònciliars. Probablement, amb raó.

Però, ¿i la nostra encarnació —dels joves més àgils que els vells— per començar a evangelitzar des de baix, com ho féu el Senyor Jesús? Què és el més important? Què més evangèlic? Per on hauríem d'encetar?

A causa de totes aquestes preguntes, i d'altres que me call, m'ha fet bé enguany sortir a veure com feia el seu camí l'Església francesa.

TAIZÉ

Passar uns quants dies a Taizé és viure a «la colline»: Un pujolèt francès obert a tots els vents de l'Esperit que bufen pel món.

Una comunitat de 70 monjos blancs. 18.000 joves per Pasqua. Durant l'estiu, un promig de 2.000 setmanals. De Mallorca hi passaren varies monges —una d'elles serví dos mesos a la cuina—, cinc capellans i vint-i-dos joves.

Resumirem el que ha significat aquest pelegrinatge per nosaltres, cristians mallorquins.

Entrar dins una Església d'oració

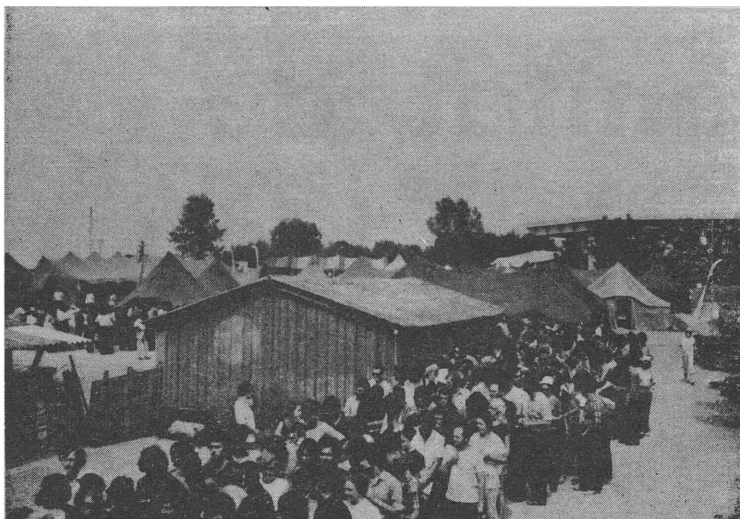
que no trobam fàcilment aquí.

Perquè hi acudirem amb una actitud de cercar qualque cosa (i qui cerca, troba).

ens acolliren uns monjos que són homes de contemplació (i el seu testimoniatge esdevé com una ciutat situada sobre la muntanyola)

ens sentírem part d'una comunitat jove, alegre, fraternal...

i l'oració et brolla des de l'ull de la font, amb formes espontànies, a prop de la vida.

Un grup de joves a Taizé. Estiu de 1973.

L'Església de la comunió i de la reconciliació

La impressió d'haver reculat fins abans de Babel, quan els homes de diferents races i creences es comprenien amb la mímica, una estirada del cambuix, el somriure o una mitja paraula.

El Prior Roger desitja ardentment que, així com Pius X obri la comunió als infants, Pau VI tenguí el coratge de posar-la a l'abast de tots els creients en Jesucrist. Els joves es reconcilien per damunt aquestes barreres teològiques.

Una eucaristia que t'ajuda a sortir del teu petit món illenc.

I que es posa en camí provisòriament

El viàtic per la dinàmica de lo provisorio.

El fet de viure en tendes com els pares del desert, de conformar-te amb un plat, assegut p'en terra, satisfet amb el que duus damunt;

el marcat interès dels monjos per no institucionalitzar ni estructurar res;

la paraula evangèlica: deixa al dia de demà els seus maldecaps, tu estima; aprenint a caminar lliure, cristià pelegrí.

Cap a un futur esperançat

La majoria dels qui pugen a Taizé —reconeixem-ho— són estudiants. Com així no vénen més obrers? Es que per tot els obrers s'allunyen de l'Església? Estan bastant compromesos els monjos per empènyer a un cristianisme més encarnat? Qualcú demanà al Prior que passaria si, al pròxim concili, els joves no es pronunciaven políticament.

El concili. Ell contestà: No els obligaríem, però els demanaríem per què no ho fan.

Un cristianisme de peus en terra. El concili dels joves s'ha de celebrar a cada Església, no pot ser un producte artificial de Taizé. A Mallorca estam segurs que som més d'un els qui desitjam fer el nostre concili. Per què no ens ajuntam tots els qui volem fer créixer l'esperança, els qui volem una Església feta de lluita i de contemplació per a arribar a ser homes de comunió?

NOTES:

(1) Es la part més nombrosa de la població:

Catòlics no-practicants creients, 33%; catòlics no-practicants no-creients 28%; catòlics practicants, 21%; sense religió, 12%; d'altres religions, 6%.

Cfr. P. Vilain, *La foi sans la messe*. Cerf, París 1970. Enquesta realitzada per l'Institut francès d'opinió pública. Consultau també del mateix autor *130.000 familles prennent la parole*. Cerf, París 1973, per l'abast del canvi realitzat entre els cristians practicants i compromesos.

(2) Per donar un sol exemple, la *Documentation catholique* 1637 (1973) publica les primeres intervencions referents a la controvèrsia sobre la bomba: Mons. Riobé que la denuncia; l'almirant Joybert, cap de l'estat major de la marina, que envia els bisbes a la sagristia, tot declarant-se catòlic; Mons. Vanel, vicari general castrense; el card. Daniélou, acadèmic; altres bisbes i acadèmics i teòlegs... Debat fins i tot televisat.

Qui ha contestat el document espanyol sobre Església i Comunitat política? On ha estat difós? No hem hagut de llegir els documents de les nostres comissions «Justitia et Pax» en llengües estrangeres?

abeurau de benzina el vostre cotxe

allà on els vostres padrins abeuraven les bísties

Estació de servei LLUC (Escorca)
al Coll de la Bataia

pròxima construcció

Romanitat de Miquel Costa i Llobera

per Miquel DOLÇ

M. Costa i Llobera (Foto de l'Arxiu Joan Alcover) —>

Romanitat i romanofòbia

Tant el classicisme com el romanticisme de Miquel Costa i Llobera han estat objecte de l'atenció de crítics i de comentaristes. Voldríem glossar ara un aspecte, el més radical sens dubte, bé que només n'abasti una zona, de la primera tendència: la «romanitat». Cal dir prèviament que entenem per romanitat, a fi de delimitar i no confondre conceptes de tipus religiós, polític o cultural. La idea de la romanitat arranca de molt lluny: dels temps mateixos d'August, sota el qual aquest sentiment, com a fruit d'una reacció contra les dèries estrangeritzants —exactament, orientalitzants— d'una minoria aristocràtica, brostà, prengué cos i arribà a cobrir totes les formes de la vida. (1)

Precisament quan l'Imperi ha assolit les seves més llunyanes fronteres és quan aquest moviment de «patriotisme» romà malda per centrar l'atenció desviada dels «imperialistes» sobre Itàlia i, en les seves arrels, sobre Roma, síntesi i símbol de la *uirtus* en els temps gloriosos de la República. August i el seu secretari, el taciturn Mecenàs, fomenten aquesta reacció «nacional», que no exclourà, òbviament, ans assimilarà les influències hel·lèniques i l'orientació cosmopolita. La romanitat consistirà essencialment en l'orgull de sentir-se romà, de sentir-se depositari d'una herència eterna. Ara: aquest orgull no és exclusiu dels ciutadans de l'*Vrbs* ni dels pobles itàlics; serà comú, i vet aquí la mena de miracle que el domina, a totes les nacions integrades dins l'Imperi.

És lògic, i fins ineludible, que el sentiment de la romanitat impregni l'obra, de vegades parcialment, de Tibul·li, de Propèrci, d'Ovidi o de Tit Livi, i, amb un pes més dens, la de Virgili i d'Horaci. Però no ho sembla tant potser, als ulls d'avui, que també se sentin fascinats per l'esperit i el prestigi de Roma els intel·lectuals oriunds de les províncies, vençuts o fills de vençuts, des d'August fins a la caiguda de l'Imperi. Basti esmentar el fervor romà estès a molts epigrames de Marcial, un celtiber; o el famós elogi A

Roma de P. Eli Aristides, un sofista oriental del segle II; o, a las acabades de la puixança de Roma, les lloances adreçades a l'*Vrbs* per Claudià, un egipci, poeta oficial d'Honorí i d'Estilicó; o, en fi, el calorós panegíric de Rutili Namacià, un senador gal, que encara avui produeix calfred per la seva sublim devoció a Roma i al seu domini universal, enmig del tràngol de les invasions.

És Rutili Namacià qui ens parla, referint-se a Roma, d'una «lleï de resurrecció que és capaç de triomfar entre les catàstrofes». (2) Però aquest triomf ja només sembla possible dins una Roma nova, centre del cristianisme. Per això, la creença essencial en la perpetuïtat de Roma és igualment típica dels escriptors cristians, com sant Ambrós, sant Jeroni, Orosi, Prudenci, a desgrat d'un cert corrent hostil a l'Imperi i a la societat romana que circula en la literatura cristiana de l'època, visible particularment en Salví, els donatistes i sant Agustí, els quals encara no havien superat la concepció de Roma *sub specie Babylonis*. De fet, la victòria de la romanitat s'havia anat imposant en el pensament de la nova Europa; Roma s'havia convertit, per un nou camí, com la Història per a Tucídides, en una «possessió per sempre». I no sols, és clar, per als «romans» nadius de la ciutat del Tíber: Roma, per vocació i per tradició, ha estat sempre, almenys fins a un cert punt, la pàtria de tots i està destinada a ésser-ho més cada dia, tant en nom del seu universalisme catòlic com, singularment, per aquell exemplar sentit d'anti-racisme, gràcies al qual cap estranger no se sent allí estranger, ans, al contrari, adoptat i reconegut per tots.

«El racisme —ha escrit no fa gaire un notable polític italià, Emilio Colombo—, que encara pertorba la convivència dels homes, si contempla Roma i la seva història, troba raons encara més evidents per a avergonyir-se de si mateix». «Tots els camins duen a Roma», proclama, en síntesi feliç, un proverbi general. Si l'humanista va espontàniament a Roma pel camí de

la llengua llatina, d'altres hi van per tots els camins que ostenten la divisa de «civilitzat, gran i august», com precisava, amb un èmfasi retòric només aparent, un altre gran italià, Giosue Carducci: «e tutto che al mondo è civile, / grande, augusto, egli è romano ancora». (3) Mentre que un geni no sospitós d'advocar *pro domo sua*, un cim de l'orografia mental europea, Goethe, arriba a anunciar, gairebé fent un plagi de Marcial: «Eine Welt zwar bist du, o Rom». (4) Roma, de fet, segueix essent, després de dos mil anys, un món o, més ben dit, «el» món per a tots.

No caldria advertir que aquest sentiment, amb tots els seus matisos diversos, és el resultat de la romanització soferta pels països on arribaren, proveïts de llurs virtuts i de llurs vicis, l'exèrcit i l'administració del *populus Romanus*. Ens movem, ja ho sé, en una mena de llenegall. Sempre hom ha posat de moda, si més no en èpoques de crisi, l'enyorança dels nostres presumptes avantpassats més remots i hom ha blasmat les conquestes que frustraren el desenrotllament natural de les civilitzacions autòctones. La romanització ha inspirat, a partir de Mommsen, apreciacions pessimistes. L'exaltació eixelebrada de Viriat o de Numància es converteix, al capdavall, en un tret, potser involuntari, de romanofòbia; la ràdio pot posar a gratient les seves ondes al servei de la glòria de Vercingetòrix; fins J. Carcopino es referirà brillantment a l'imperialisme capgirat: allò que Roma i l'Imperi deuen a la Gàl·lia, o bé a Hispània, la qual cosa ningú no discuteix. Mentrestant, cal parar esment en el simple fet que una porció del món cèltic romangué fora de la influència romana: Irlanda. Basta comparar l'estat cultural d'Irlanda abans del segle V amb el de la Gàl·lia o d'Hispània de la mateixa època per a trobar els elements d'un judici.

És fàcil, certament, com observà J. Rambaud amb una punta de sarcasme, (5) de practicar la romanofòbia «quand on vit dans un monde qui bé-

néficie encore de la civilization romaine».

La Roma del poeta

Crec que era indispensable aquest preàmbul —potser massa extens, tot i el seu esquematisme— per a copsar una de les característiques més punyents de la personalitat de Miquel Costa i Llobera: la seva romanitat. Observem, d'antuvi, que aquest sentiment, gairebé perseverant en un temperament tan voluble com el de Mn. Costa, no desmenteix ni altera el de la seva catalanitat —el qual, en canvi, ofereix més d'un enfosquiment, mai prou justificat, al llarg de la seva vida—. La catalanitat no és, dins una concepció històrica dels fets, sinó una plasmació concreta o local de la romanitat: sense la romanitat, val a dir, no existiria, o tindria tota una altra projecció, la catalanitat. Ara: tractant-se d'un sacerdot com Mn. Costa, la seva romanitat presenta sovint un caient doble, el cultural i el religiós, que fa de mal destriar. Ben mirat, seria un esforç inútil.

Un observador distret o frívol propondrà potser a creure que aquest sentiment és el resultat, en Mn. Costa, de la seva estada a Roma, on cursà els estudis eclesiàstics (1885-1890), i

dels seus reiterats viatges per Itàlia. La seva biografia, de fet, ens ajuda, pel que sembla, a desorientar-nos o confondre'ns. (6) Costa arriba a conèixer i estimar Roma com a ciutat pròpia. Recorre una vegada i altra les seves ruïnes històriques; fa solitàries passejades pel Fòrum, el Coliseu, el Palati, el Pincio, el Janícul, les termes de Caracal·la, les catacumbes, les famoses vil·les (Corsini, Borghese); visita, no cal dir-ho, les basíliques i els temples de la ciutat, bé que, enyorós de l'ascetisme de les nostres esglésies gòtiques, se sent aclaparat per la solemnitat del Renaixement; (7) fa excursions pels entorns clàssics i turístics de la ciutat, com Tivoli, Albano, el llac de Nemi, Castel Gandolfo; intensifica a Roma les seves lectures entusiàstiques de Virgili, que, més endavant, alternarà a Mallorca amb les de Tàcit, Horaci i Ciceró. (8)

Com se sap, el sojorn romà de Mn. Costa coincideix amb la seva preferència —objecte de diverses interpretacions—(9) en l'ús del castellà, la llengua en què sol redactar aleshores la seva correspondència i no poques peces del seu recull de **Líricas**. (10) És natural, doncs, que trobem dins aquest recull les manifestacions més explícites de la seva romanitat, clàssica o renaixentista, en el sentit cultural i religiós. No podem analitzar-les

aquí una a una, sinó solament esmentar-les com a resultant directa d'unes impressions **in situ**. Es tracta de no gaire més de mitja dotzena de «composicions romanes»: «En las cascadas del Anio» (1889), que adopta més tard, en la versió catalana inclosa dins el seu volum d'**Horacianes**, el títol «Davant les cascades de Tíbur»; els sonets, de vegades retrospectius, «En el anfiteatro de Roma», «Orillas del Tíber» i «Orillas del Arno» (els dos últims de 1892-1893); les tres composicions, realment antològiques, «En la celda del Tasso» (1887), «Ante el Moisés de Miguel Ángel» (1888) i «En las catacumbas de Roma» (1890), una mena d'**inno sacro** presidit per l'esquema de les estrofes manzonianes.

Però la peça més «romana», i potser més profunda, d'aquest període és sens dubte «Ruinas» (1886). En els poemes anteriors l'autèntica romanitat només troba un moment palès de desfogament líric en l'expressió «¡el torvo rio de la historia humana!», aplicada al vell Tíber, (11) o bé en l'exclamació «¡oh madre Roma!» del sonet «Miguel Ángel», (12) anterior al viatge del poeta a la Ciutat Eterna, o bé en la nua interjecció encesa del seu diari de consciència (20 octubre 1887): «Roma!!!». (13) La peça «Ruinas», en canvi, tot i el seu to pregonament i obscurament romàntic, és un prolongat acte de fe en la perennitat de Roma, «ciutat dels destins» i hereva d'una «sort immortal». Vet aquí el seu moment més patètic: «Eje del mundo / eres y núcleo de la historia humana, / que en torno a tus colinas por dos veces / has formado del orbe un pueblo solo». (14)

No podem separar avui d'aquesta idea de la romanitat la fascinació que produeix en Mn. Costa la visió, en conjunt, d'Itàlia com una ampliació natural d'aquell concepte. El poeta visità Nàpols, Loreto, Florència, Milà, Gènova, Venècia, els llacs de Lombardia. Roma i Itàlia arriben a convertir-se en la seva segona pàtria. (15) Però no ens forní, en aquest sentit, cap sèrie de proves, tret del seu corprenedor «Adiós a Itàlia», escrit mentre navegava pel golf de Gènova. Hi ha aquí un examen sintètic de tota la seva aventura itàlica, que es condensa en una estrofa tan sincera, potser, com ditiràmbica: «Palenque de la historia, alta metrópoli / de la cultura y de la fe, prolífica / madre de genios, por el arte espléndida, / salud, ¡oh tierra itálica!». (16)

Fills de Roma

La confessió de la romanitat impregna aquí i allà tota l'obra, especialment la poètica, de Miquel Costa i Llobera. Se sent sempre fill de Roma i rebrot de la seva civilització. Si el sonet «Dins un jardí senyorial» (1900) (17) sembla encara un eco de l'esta-

ria romana del poeta, alguns dels seus poemes essencialment «mallorquins», d'època posterior, se'ns presenten com un fervorós tribut a l'obra civilitzadora de Roma; es tracta principalment, com tothom sap, de dues peces doctes: «Sobre les ruïnes del teatre romà de Pollentia» (1902) i «Raixa» (1900). A través d'elles passen, dins la llunyania daurada, les «fàbules gentils» de la «Musa llatina» o l'«augusta majestat togada / de Roma, que damunt nostre hemisferi, / fins després de caiguda i sepultada, / imposa son imperi». (18)

Potser caldria lligar, pensarà algú, amb aquests principis la creació de **La deixa del geni grec**, inspirada en Homer i Leconte de Lisle: ressaltaria així l'acció cosmopolita i absorbent de Roma, però entrariem també en una àrea cultural més discutible. Sembla, en efecte, que Miquel Costa i Llobera viu una mica al marge, bé que embadalint-s'hi, del món hel·lènic. Se sent de soca-rel fill de Roma, proclama que **Pollentia** (Alcúdia / Pollença) és «filla de Roma». (19) Potser pressent, o somnia, per a les Illes una romanització total i coherent. No podem donar massa crèdit a aquesta hipòtesi optimista si pensem que, encara en temps de Neró, les Balears —més probablement, Mallorca— servien de penal a personatges romans exiliats de la cort.

Allò que cal subratllar, però, és que la romanitat del poeta no neix, per atzar, durant el seu sojorn a la capital del món catòlic (1885-1890): es remunta a una època més llunyana. Aquest sentiment és gairebé innat en el seu temperament, no és produït per les circumstàncies. La manifestació, en efecte, més forta i programàtica d'aquell concepte, cal cercar-lo en l'oda «A Horaci» de les **Horacianes**, la primera versió de la qual data de 1879 (la segona, de 1897). En cap altre passatge de la seva obra no proclama Miquel Costa amb tanta embranzida i decisió la presència del llegat romà a la nostra terra. Hi afirma sense reticències: «ma pàtria / filla és de Roma». I explica, tot seguit, l'abast de la seva convicció: «Filla de Roma per la sang, pel geni, / clara i robusta com sa mare antiga, / guarda en ses terres per llavor de glòria / cendra romana». El poeta no podia sospitar, certament, que un dia havia de brostar, entre certs historiadors ressentits, la llavor de la romanofòbia; fins i tot amb virulència.

En una solemne sessió celebrada a Roma per l'Accademia Nazionale dei Lincei, el 16 de maig de 1972, vaig proposar que el 21 d'abril, data tradicional de la fundació de Roma, fos declarat festa de la romanitat o de la llatinitat per tots aquells països, si més no, que ens sentim units, d'ençà de dos mil anys, pels mateixos lligams de mentalitat i de llengua, per tots aquells, en suma, que en arribar a Ro-

ma ens fem nostres espontàniament les paraules d'Eneas: **Hic domus, haec patria est.** (21) No creia, de debò, que es tractés de cap proposició original: el professor Pietro Romanelli, director de l'Istituto di Studi Romani, se l'apropià, commòs; dues venerables senyores, amb guspires als ulls, pujaren a abraçar-me. Recordo —amb la vènia del lector— aquesta anècdota personal només per fer una pregunta. ¿Hauria subscrit, o subscriuria avui, Mn. Costa la meva moció? Crec que de la breu anàlisi que hem traçat es desprèn, per ella mateixa, la resposta.

NOTES:

(1) Hom pot veure una notícia més ampla sobre la romanitat en el capítol *Roma e Hispania* del meu llibre *Hispania y Marcial* (Barcelona 1953), 3-17.

(2) RUTILI NAMACIA, *Red.* I 47-82.

(3) G. CARDUCCI, «Nell'Annuaire della fondazione di Roma», dins les seves *Odi barbare*.

(4) GOETHE, *Römische Elegien*, I 13.

(5) J. RAMBAUD, *L'art de la déformation historique dans les Commentaires de César* (París 1966²), 443.

(6) Segueixo aquí les dades i les citacions del seu diari a través de B. TORRES GOST, *Miquel Costa y Llobera (1854-1922). Itinerario espiritual de un poeta* (Barcelona, Editorial Balmes, 1971). Citat simplement per TORRES.

(7) TORRES, 113.

(8) TORRES, 142, 179.

(9) TORRES, 190-191.

(10) Hom les pot veure en M. COSTA I LLOBERA, *Obras completes* (Barcelona, Biblioteca Perenne, 1947), 717-776. Cito aquest volum amb la sigla *OC*.

(11) «Orillas del Tíber», *OC*, 751.

(12) *OC*, 746.

(13) TORRES, 135, nota 40.

(14) *OC*, 744-746, especialment vv. 65-92.

(15) TORRES, 397.

(16) *OC*, 756.

(17) *OC*, 54.

(18) *OC*, 59-62.

(19) *OC*, 59.

(20) Hi fou bandejat el polític P. Suñer, gendre del poeta Ovidi, bé que «una vida d'abundància i de mol·licie l'ajudà a tolerar aquella solitud». Cf. TACIT, *Ann.* XIV 43 (ed. Dolg, Fundació Bernat Metge).

(21) VIRGILI, *Aen.* VII 122.

conversa amb: RAIMON

per Joan THOMÀS

Mentre escolt Arlo Guthrie cantar **Alice's Restaurant** i veig caure enfront dels meus ulls, damunt els pins, la primera pluja que ve senyalant la fi de l'estiu vull escriure, cal escriure —però no sempre puc— les paraules que sortiren, un dia setze, del vent d'un home cap al poble, del pit d'un home cap al món, d'un home que vol ésser qualsevol —però no pot— cap a qualsevol home:

Ara digueu: Nosaltres escoltem les veus del vent per l'alta mar d'es-
[pigues.
Ara digueu: Ens mantindrem fidels per sempre més al servei d'aquest
[poble.

(Raimon. Inici de càntic: **Home-natge a Salvat-Papasseit.**)

Raimon. Aquest és l'home. Raimon. Aquest és el qui cal conèixer ara i ací, amb llibertat de paraula i gest —dintre del que cap, ja és clar— amb fam de veure clar i de cercar perquè a una postura.

Personalment, he de dir que és un personatge senzill, abastable, humà, popular en la mateixa mesura que ho poden ésser, a un altre nivell, el seu amic Pete Seeger, o un Bob Dylan o un Arlo Guthrie. Símbol d'un temps, d'un país, com ell mateix diu.

Vàrem parlar molt Raimon i jo. Vàrem comentar fets, actes, no sempre amb la mateixa opinió, com toca ésser. Jo, que som un escèptic per principi davant qualsevol mite, o davant qualsevol home que es trobi reconegut com a màxim exponent d'una postura dintre la societat —sigui societat de consum o contestatària, que aquesta també té les seves regles— puix no crec en la societat, vaig anar-hi un poc a la defensiva, amb una mena de preconcebuta postura davant les seves paraules. He de dir que em va sorprendre, i bé, favorablement.

Venia d'actuar a València i de les mines xilenes. Després, ho faria a Barcelona, Girona i, pel febrer, volta a l'«Olympia» parisenc.

Raimon amb els joves mallorquins J. A. Adrover i I. Forteza-Rei

Ell mateix ens parla dels seus inicis i, de retop, dels de la que fou anomenada «Nova Cançó».

«Al 62 ens vàrem conèixer, a Castelló de la Plana, a un aplec de la joventut valenciana, l'Espinàs, i el Delfi Abella, el Miquel Porter, el Pi de la Serra, que encara no cantava però ja tocava la guitarra. Lluís Serrahima, i potser algú més. A una taverna, després de l'acte, vàrem cantar. A una taverna, me'n record perfectament, a on estava escrit: Prohibido cantar, blasfemar, hablar de política y religión. (Molt simptomàtic. No? És el país).

Vàrem parlar molt i ens vàrem conèixer bé. Això era l'octubre del 62.

Al desembre del 62 jo anava a Barcelona.

A Barcelona hi havia els Setze Jutges. Nasqueren tan sols com a músics que volien cantar en la seva llengua, amb un sentiment important més

que —diguem-ne— amb una visió ideològica. Mai varen tenir una homogeneïtat entre tots ells. L'únic denominador comú era: una expressió en català i una certa dignitat literària en les lletres. La resta (clara visió ideològica, tasca de lluita contra unes estructures), molta gent ni s'ho plantejava, doncs tenia plantejat només el fer una carrera de cantant pura i exclusivament en català. Sense més implicacions.

Els primers símptomes de ruptura es varen produir cuan, allà pel 66 o 67, la Núria Feliu va començar a cantar en castellà. Després, En Serrat.

Es plantejaven el problema de la cançó a un nivell purament professional. Doncs, com a professionals, pensaven que necessitaven cantar en castellà. L'estrany és que no ho fessin també en francès o anglès, que són mercats molt més importants, sobretot l'anglès.

Ara bé, cadascú s'ho planteja com vol.

El cas de València era diferent. A València hi havia un clima molt polititzat de recuperació de la consciència social, de país. Per exemple, a la universitat de València, moltíssima gent de parla castellana va aprendre a parlar català per raons polítiques, perquè l'únic contacte possible amb la gent del poble, que parlava aquella llengua, era parlar la seva llengua. És a dir, aquest va ésser el camí de politització de moltíssima gent. A Barcelona era diferent, doncs la llengua s'havia mantingut més clarament. Fins i tot es parlava a les classes benestants.

Als pobles, i jo som de Xàtiva, la llengua no es va perdre mai. Jo sempre he parlat la mateixa llengua. Ens sonava molt estrany que la gent volgués recuperar una cosa que, per nosaltres, era absolutament viva. Jo vaig néixer d'aquest clima universitari-polític. Avui, almenys, he traspassat

ja la universitat i crec que, de cada dia més, vaig arribant a les capes més populars.

El temps anava passant mentre nosaltres xerràvem. Uns núvols apareixien amenaçadors, potser per jugar amb nosaltres, i teníem por d'ells. L'actuació del vespre seria a cel descobert, a un velòdrom, i la pluja ara era perillosa.

Va ésser un vespre meravellós. És clar. Les estrelles brillaven en el firmament mentre ell tocava la guitarra i anava cridant la gent que omplia el recinte. Més de dues mil persones participaven amb ell a la cerimònia, car això va ésser el que jo vaig veure: les noces d'un home amb un públic tan actiu com ell, tan positiu com ell, tan compromès com ell amb ell mateix.

Parlàvem de poesia. D'aquesta literatura minoritària que és la que més omple, la que més endins arriba, la que, quan es coneix, mai s'abandona.

Raimon, des de fa un temps, música poetes clàssics. Per què ho fa? Per una necessitat externa de donar a conèixer aquests poetes o per una necessitat íntima d'expressar aquesta poesia amb música?

L'intent primer ha estat donar a conèixer una poesia que, malauradament, com gairebé tota la poesia, és minoritària. Després: hi ha una poesia escrita que només és de llibre, és a dir, difícilment musicable. Hi ha un altre tipus que, quan la veus escrita, t'adones que podria anar tot d'una en veu alta pels carrers. Aquesta la music. A part, crec que som un país amb molt poca memòria, ja que ens l'han emportada molt sovint; crec que una manera de recobrar aquesta memòria col·lectiva és donar a conèixer, com més àmpliament possible, millor, el nostre patrimoni clàssic cultural. Aleshores, per a mi, han influït les dues motivacions: primera, perquè a mi sempre m'ha interessat la poesia, i sobretot aquesta, i, segona, perquè he volgut col·laborar en donar-la a conèixer.

Anselm Turmeda, Ausias March, Jordi de Sant Jordi Salvador Espriu.

Musicar poetes joves, dius? Un està dins una dinamicitat. Jo, l'any 68 o 69, no pensava que això pogués esdevenir música, i, ja veus, ha sortit com a tal. És clar que segons quin poeta jove, el podria musicar, treballar per treure qualque cançó. Altres no, pels tipus de poema que fan, molt recitatiu, molt descriptiu, «massa directe» —difícil per donar en una cançó—; cal tenir en compte que, a la cançó, tota la matissació ve donada per la interpretació. La lletra no pot ésser directament explícita. Saps?

Sí: per desgràcia ho sap tothom. Més clar, aigua.

S'ha fet ja l'hora de dinar. Enviam la conversa a fer punyetes i menjam peix.

La Ràpita està en calma, solitària. Migdia mediterrani, han fuit els núvols i el sol trepitja la terra.

Tornam a asseure'ns i a xerrar. Ell fuma i jo no. Ell parla i jo l'escolt.

Li dic que, com amb Dylan o en Seeger, pareix que la lletra domina la música, com si aquesta patís una mena d'inferioritat dintre la cançó, la seva cançó.

Home, jo crec que no hi ha un predomini de la lletra, sinó del concepte, de la idea. Aleshores és clar que la música està en funció d'aquest concepte i d'aquesta idea ja des del principi. Però això no vol dir que la cançó entri amb una música dolenta. No. La música és molt important, sobretot quan compleix la funció que, crec jo, ha de tenir: fer clar el contingut de la cançó.

Continuant amb la música, li demana si troba més difícil musicar un poema seu o el d'un poeta clàssic, de sis segles enrera. S'ho pensa un poc, dona una altra xuclada al xigarret que porta a la mà, en mira, i diu:

No t'ho sabria dir. Tenc moltes cançons escrites que encara no tenen música perquè encara no l'he trobada. Som és una cançó amb dos anys de part.

Amb els poemes clàssics hi ha hagut de tot: uns que han sortit de seguida i uns altres que han tardat molt. Cada poema, en si, és una entitat amb unes característiques pròpies que et donaren més o menys dificultats. No és una cosa massa racionalitzada. Ara bé, sense el treball no sortirà res, això segur.

Deixam de banda la música i parlem del país, de la seva gent, dels problemes polítics, de la seva visió, de la meua, de la de tots.

Però, ¿ha sofert molts de canvis la personalitat ideològica de Raimon amb el trascur del temps? No oblidem mai, ni per un moment, que el temps, de per si, és reaccionari i conservador. Amb quina mida el temps hauria pogut reprimir una persona, assimilar-la dins unes estructures?

Hi ha el pas dels anys, de les situacions. Ara, per una banda sembla absolutament tancada i, per altra, veus que hi ha un creixement de la conscienciació, encara que sigui a un nivell molt elemental que abans no existia.

Tot això, però, es reflexa en les meves cançons.

Hi ha una mateixa ànsia de lluita i unes mateixes coordenades ideològiques, de les quals vaig partir quan tenia 22 o 23 anys. El pas del temps ha modificat certes visions, potser massa triomfals en un moment determinat. Quan vàrem començar, almenys jo estava convençut que això en cinc anys estava fet i ara veus que és molt llarg, amb molta paciència, gota a gota, poc a poc.

S'ha dit que, a la joventut, li calen mites, personatges que duguin endavant la seva lluita particular i en els quals ells es vegin reflexats. Jo no hi

crec, en això, però de fet pareix que això és veritat. Dylan, Seeger, ho van ésser pels joves americans. Donovan pels anglesos... Raimon pels espanyols, almenys pels universitaris. Però, avui, aquell mitjà universitari: contestatari, anti-americà, pseudohypie, ja no és el mateix. **Maig 68** va radicalitzar la postura dels estudiants, la va comprometre més, si cal. Quin paper juguen ara els mites? Tenen encara un lloc?

Jo no he intentat mai ser un símbol, ni crec que ho sigui. Crec que som un home com un altre, que té una feina que és cantar.

Potser la mentalitat de l'universitari ha canviat, però el que no ha canviat gaire són les estructures; aleshores, el moment d'inserció dintre la lluita és amb més nombre de gent però la problemàtica resta ben bé la mateixa. Es tracta de rompre les estructures que ens engabien.

En el meu cas concret et diré que jo, ara, tenc més públic que abans.

Crec, a més, que l'universitari no és un cas apart dintre la societat en la qual s'està vivint. Estic en contra de l'elitisme de certs universitaris, polititzats o no, que pel fet d'ésser universitaris es creuen que estan «au dessus de la mêlée» o estan a un nivell molt més alt que les capes populars. Crec que és de les capes populars d'on s'ha de partir. La universitat està dintre de la societat.

L'universitari s'ha d'adonar que allò és un lloc privilegiat i que no és, ni molt menys, tota la societat sinó que forma part de la societat i que el petit privilegi que té és evident que el té a costa d'altres coses.

Molt havíem conversat i s'acostava ja l'hora d'anar a «Sa Pista» per tal de provar els altaveus, el so. S'anava fent fosc. Volia conèixer la seva opinió, abans d'acabar, damunt la cultura catalana. La cultura de les capelletes, com jo li dic. I no parlem ja a nivell d'illa!

Jo som un francirador dintre la cultura catalana. No tenc cap mecenatge, no pertany a cap grup de redacció... Visc de la meua professió. Tenc una certa autonomia, una certa independència. Jo mai tenc enfrontaments de grup, sempre estic enfront de les estructures. A mi, el que m'interessa és poder cantar.

I aclariguem una cosa: tenim la deformació de pensar que cultura catalana és només l'escrita, i això no és veritat; també ho és la pintura, la cançó, les formes d'arquitectura, de viure...

Vàrem deixar de parlar. Calia actuar i, per Raimon, actuar vol dir cantar.

El recital va ésser memorable: **Al vent, El país Basc, La Muntanya es fa vella...** i dues cançons noves, de quatre que volia estrenar. Em sap greu, però no me'n record dels títols.

Joan Thomàs

Seria un oblit imperdonable que la monografia sisena de l'«Obra Cultural Balear» passàs desapercibuda per cap persona que de veritat s'interessi per la cultura de les illes (1). Es tracta d'un treball de Lluís Garcia Sevilla i Víctor Garau titulat **La llengua i l'escola a les Balears** i que està dedicat «a tots els mestres de les Balears». Molt poc sovint es dedica res als mestres i menys encara unes pàgines que volen ésser un crit anguniós motivat per una situació socio-lingüística de les nostres escoles: l'absència de la llengua autòctona a l'ensenyament.

Els qui (la culpa no és nostra) hem après d'escriure quan ja havíem sortit de l'escola la llengua en que començarem a parlar, ens adonam del disbarat que això suposa i podem donar testimoni ben fort dels problemes que ens ha provocat, lingüístics i d'aprenentatge en general, el fet de no haver après total i correctament la llengua materna quan començàvem a anar a escola. Per això, aquesta monografia, que tracta precisament d'aquest punt, mereix ésser comentada llargament.

Està dividida en cinc parts, un epíleg i tres apèndixs, i conté una bibliografia que haurien de fullejar almenys tots els qui parlen d'aquests temes.

Les parts són: 1. **Introducció**, (amb uns antecedents històrics i situació actual); 2. **Els mals del bilingüisme no reconegut** (gairebé tots nosaltres en som víctimes); 3. **Llengua i psicologia** (tractant, sobretot, la relació llenguatge —pensament, llenguatge— visió del món i llenguatge — conducta); 4. **Aprenentatge de la llengua** (s'estudia l'aprenentatge en general

Un llibre i una situació: L'absència de llengua autòctona a les escoles de les Illes

per Jaume OLIVER I JAUME

segons la psicologia conductista —estímul, resposta, reforç—, les etapes del aprenentatge del llenguatge i la necessitat de la llengua materna a l'escola. L'apartat 4.5 es la reproducció de algunes de les conclusions (les aplicables a les Balears) contingudes dins l'Informe de la reunió d'especialistes organitzada per la UNESCO en 1951 (2). Els autors s'hi adhereixen —nosaltres també— i les transcrivim amb un comentari.

1.—La llengua materna es el mitjà natural d'expressió d'una persona i una de les seves primeres necessitats és desenvolupar al màxim la seva aptitud per a expressar-se.

Si la llengua materna es el mitjà natural d'expressió d'una persona i a les Balears la llengua materna és el català en els dialectes mallorquí, menorquí o eivissenc, molt greu deu ésser la nostra situació quan la major part de nosaltres, sense distinció de professió, nivell social o d'estudis, preferim normalment la lectura i escritura d'una llengua, el castellà, que no és la materna. Ens resulta més fàcil escriure una carta, parlar en públic o llegir un llibre en castellà que en català. La causa primordial, no l'única, es la falta d'ensenyament del català (i en català) que tots hem sofert.

2.—Tot alumne haurà de començar els cursos escolars en la llengua materna.

Sembla que aquesta conclusió de la UNESCO no ha estat tinguda gens en compte, encara que l'Informe estuguí fet l'any 1951. Però es que, molts anys abans, la Conferència Internacional de Bilingüisme tinguda a Luxemburg del 2 al 5 d'abril del any 1928 ja va arribar a les conclusions següents: (3)

«L'infant que quan entra a l'escola sent que li parlen una llengua distinta de la que ell té avesada, experimenta un «shock» psicològic, creu que la seva llengua no es aprofitable i adquireix un complex d'inferioritat tornant retret i poc social.

L'infant tornat bilingüe d'aquesta manera, està en desavantatge davant el monolingüe i el seu rendiment esdevé un 50% del normal. L'endarreriment se li manifesta tant en el grau d'instrucció com en el desenvolupament de la seva intel·ligència».

Sobra tot comentari.

6.—Si la llengua materna és adequada en tots els aspectes per a servir de vehicle d'instrucció a les universitats i establiments d'ensenyament, haurà d'ésser emprada com a tal.

El català en moltes èpoques de l'història ha estat vehicle d'instrucció en els establiments d'ensenyament. Es tendria que investigar perquè va deixar d'emprar-se i freqüentment hi trobaríem raons més d'ordre polític o extra-pedagògic. No hi ha dubte que avui la nostra llengua materna és vehicle vàlid d'instrucció a qualsevol nivell.

11.—Les autoritats docents han de procurar convèncer una població mal predisposada perquè accepti l'ensenyament en la seva llengua materna, però no l'han d'imposar.

La UNESCO suposa, lògicament, que no hi ha cap autoritat docent mal predisposada. Si un poble està mal predispost envers la seva llengua (cosa incomprendible: ¿qui hi ha de estar, doncs, ben predispost?) cal fer qualque cosa urgentment perquè així no sia. Es clar que no s'ha d'imposar (encara que tantes coses s'imposen a l'escola i no es demana opinió a ningú), però és necessari que tots estiguem tranquils que hem fet tot el que era necessari per a suprimir prejudicis i malsentesos. Per altre banda, podria ésser motiu d'orgull i satisfacció per a les jerarquies docents que en el seu mandat començàs una població escolar a deixar d'ésser analfabeta en la seva pròpia llengua. A més a més, el fet que l'ensenyament fet en una altra llengua que no sigui la vernacle posi el nin en una situació de rendir només el 50% del que podria, fa perdre la son a qualsevol que de veritat s'interessí per l'educació.

13.—Si la llengua materna de l'infant no és la llengua oficial del seu país o una llengua mundial, cal que aprengui una segona llengua.

Tots estam d'acord amb això, i més encara. Es normal entre nosaltres l'aprenentatge d'una o dues llengües estrangeres, a més del castellà.

14.—Es possible d'adquirir un bon coneixement de la segona llengua sense usar-la com a mitjà d'instrucció general.

Això vol dir que és possible tenir uns bons coneixements de la segona llengua (el castellà per a nosaltres, per a la

UNESCO la primera es la materna), sense que l'ensenyament normal de cada dia fos fet en ella. Aquesta conclusió del Informe reforça la idea d'ensenyar en català en lloc d'ensenyar no-més el català. Portant aquest principi a la seva darrera conseqüència (crec no oportuna de moment per falta de preparació i de mitjans a les Balears, potser més endavant sí) podríem canviar «català a l'escola» per «escola en català.»

15.—Durant el primer any, o el segon, d'assistència de l'infant a l'escola, l'estudi de la segona llengua pot ésser introduït com a assignatura.

Es compta des dels sis anys, quan es comença l'E. G. B. Fixem-nos el que es diu: que tot l'ensenyament dels sis i set anys (àrea de llenguatge, àrea de matemàtiques, àrees d'expressió plàstica i dinàmica i opcions de les àrees social i natural, emprant la nova terminologia) es té que fer en llengua autòctona (per a nosaltres el català), i la segona llengua (per a nosaltres el castellà) només pot ésser-hi com a assignatura, o sia, algunes hores a la setmana.

16.—L'ensenyament de la segona llengua ha de progressar gradualment i no ha d'ésser emprada com a mitjà d'instrucció fins que els alumnes no hi estiguin prou familiaritzats.

Resultaria còmic estudiar química en anglès abans de saber correctament l'anglès. En el nostre cas, i fent les coses com cal, estarien els nins en condicions d'assimilar continguts culturals en castellà al començament de la segona etapa d'E. G. B. (sobre els 10-11 anys, no abans).

17.—En l'ensenyament de la llengua materna i d'una llengua estrangera cal usar tècniques modernes i eficaces. El sol fet que sigui la seva llengua materna no és una qualificació a bastament perquè un mestre ensenyi aqueixa llengua.

Es evident que no es pot començar aquesta feina sense tenir coneixements clars i tècniques adequades. Cal que tot mestre hagi fet cursos preparatius per ensenyar la llengua autòctona, per ensenyar en llengua autòctona i per ensenyar a una classe bilingüe. Tots estariem d'acord també en què la cosa no serà massa fàcil.

Fins aquí les conclusions de l'Informe de la UNESCO aplicables a les Balears.

La part 5 es titula Avantatges del bilingüisme reconegut a l'escola. Els avantatges són de tipus psicològic, lingüístic i sociològic. Entre els avantatges psicològics dels nins educats dins un bilingüisme escolar basat en la llengua materna hi ha, entre altres, el següents: (4)

a) Un major desenvolupament de la intel·ligència verbal, no verbal i d'habilitats vàries.

b) Un major coneixement de la segona llengua partint d'una sòlida base de domini de la materna.

c) En qualitat de grup, presenten una més elevada puntuació escolar,

una major riquesa lingüística, tenen una major facilitat en la formació de conceptes i estan dotats d'una major flexibilitat mental.

Naturalment tots aquests avantatges es tornen desavantatges quan a una regió bilingüe no hi ha bilingüisme a l'escola. La cosa es més greu del que sembla al primer cop de vista, ja que afecta la maduració de la intel·ligència del nin, llur personalitat i llur aprenentatge cultural.

Com a avantatges lingüístics citem la major facilitat en aprendre el castellà quan es domina bé el català (conversa, lectura, escritura i gramàtica). Diu l'eminent lingüista Badia i Margarit: (5)

«L'adquisició del castellà, més tardana, és, però, més aconseguida i més sòlida que si hom intenta fer-lo aprendre al parvulari... si els quadres mentals del llenguatge (sobretot del vocabulari general i de la gramàtica essencial) haguessin estat establerts en el si de la mateixa llengua materna, el castellà seria més ben assimilada, quan arribaria l'hora, que si han estat introduïts en una època prematura, i a través del castellà, llengua encara desconeguda en la ment del que s'està formant».

Aquesta avantatge també es dona en relació a les llengües estrangeres. Diu també Badia i Margarit (6):

«La distinció clara i conscient entre dos sistemes fonològics diferents (com són el català i el castellà) facilita l'assimilació correcta de nous sistemes lingüístics, o sigui l'aprenentatge de noves llengües. I el que diem dels fonemes es repeteix en el vocabulari...».

Queda, per tant, sense fonament l'objecció dels qui podrien pensar que es millor «perdre» el temps estudiant llengües estrangeres i no el mallorquí, menorquí o eivissenc.

Els avantatges psicològics serien, sobretot, la més fàcil integració i una actitud més favorable dels grups bilingües envers de l'altra comunitat lingüística:

L'apartat 5.4 només inclou una expressió i ben ferma: «El bilingüisme reconegut no fa sinó aportar avantatges».

L'epíleg inclou dos apartats: 6.1. La situació actual de la nostra llengua i 6.2. Idees per a una solució. Dins aquest darrer hi ha una planificació progressiva, d'on en treim el següent esquema:

2-3 anys. Escoles maternals. Només llengua autòctona.

4-5 anys. Parvularis. Només llengua autòctona.

6-10 anys. Primera etapa d'E. G. B. Llengua autòctona com a mitjà normal d'ensenyament (escola en català). In-

roducció de la segona llengua com a assignatura (aquesta segona llengua per als mallorquins, menorquins o eivissencs és el castellà; per els castellans que viuen a les illes es el català en les varietats balears) als 8 anys (l'**Informe** de la UNESCO diu que els 6 ó 7 anys ja es podria). Aquesta segona llengua se estudiaria com a assignatura els cursos tercer i quart d'E. G. B. (8-9 anys). Als 10 anys, o sia, cinquè de la bàsica i darrer de la primera etapa ja es podria començar a fer classes en la segona llengua (sembla que no caldria tenir pressa —dos anys no sobren per a aprendre la segona llengua bé—, també es podria començar al primer curs de la segona etapa d'E. G. B. o sia, als 11 anys).

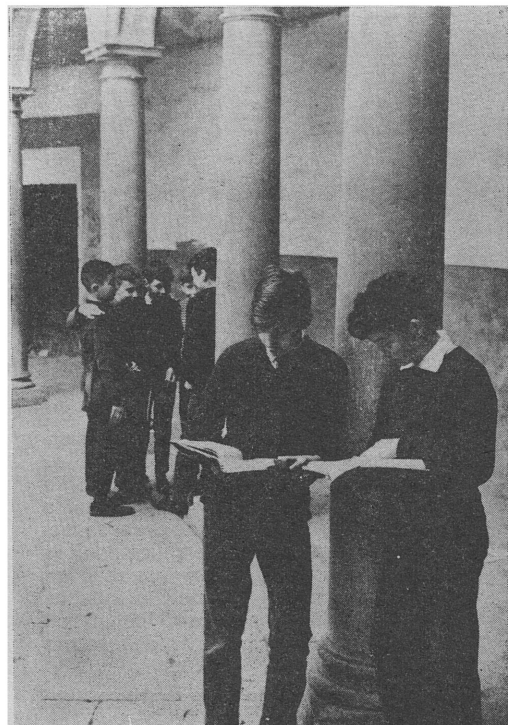
11-13 anys. Segona Etapa d'E. G. B. Ús alternatiu de les dues llengües com a mitjà d'ensenyament (la UNESCO sembla que sigui més partidària d'emprar la llengua materna sempre que sigui possible —conclusió sisenca,— encara que a la setena recomana que no s'usi la segona llengua com a mitjà d'ensenyament fins que els alumnes hi estiguin prou familiaritzats. En resum, en aquest punt no concreta).

En les etapes següents, ensenyament professional i batxillerat unificat polivalent (també a les Escoles Universitàries i Facultats, sobretot a les que hi estudien futurs professors d'E. G. B. o batxillerat —Escola Universitària de Professorat d'E. G. B., això es, l'antiga Escola Normal de Magisteri, i Facultats de Lletres i Ciències— per la transcendència de la seva formació després quan ensenyin), seguiria l'ús alternatiu de les dues llengües a tota l'activitat acadèmica.

L'estudi de llengües estrangeres dins la nova programació és a la segona etapa d'E. G. B., encara que, de forma optativa, pot començar-se abans (7).

Evidentment aquest plantejament necessita experimentació i verificació (falta concretar gran quantitat de detalls, textos, organització cronològica i escolar, preparació dels professors, etc. etc.). Per desgràcia no s'han fet investigacions sobre el que calia fer a les escoles de les Balears quant a bilingüisme i és ben hora que molt seriosament ens hi posem. Pròximament continuarem tractant aquest problema (punts de partida concrets, experiències i resultats anteriors, legislació recent, etc.) que demana urgent atenció i solució a casa nostra. Sabem que serà molt difícil i llarg el camí, raó més que sobrada perquè, quan més aviat millor, comencem la tasca.

Jaume OLIVER I JAUME

NOTES:

(1) La presentació d'aquesta monografia va tenir lloc dia 6 d'abril de 1973 a l'Escola Universitària del Professorat d'E. G. B. (abans Escola Normal de Magisteri). Ocupava la presidència de l'acte la Srta. Maria Lluisa Arnica, Directora del Centre amb els Inspectors Tècnics d'Educació, Sr. Gabriel Salom, Inspector Cap, i Sr. Bartomeu Rotger. Va fer la presentació de l'acte l'autor d'aquestes ratlles i van dirigir la paraula als assistents el Sr. Víctor Garau, coautor d'aquesta obra, explicant la seva gènesi i contingut, i el Sr. Joan Verger, Vice-President d'Obra Cultural Balear, que clausurà la reunió. Els assistents, en nombre de tres-cents, eren tots mestres i reberen un exemplar de la monografia, obsequi de l'«Obra Cultural Balear».

(2) UNESCO. *Empleo de las lenguas vernáculas en la enseñanza*. París. 1951.

(3) Citat a la pàg. 12 de la monografia.

(4) ARSENIAN, S. *Bilingualism in the Post-war World*. 1945, i LAMBERT, W. E. «The influence of Language Acquisition Contexts on Bilingualism». Dins SAPORTA, S. (Ed.) *Psycholinguistics*. New York. 1961. Citats a la pàg. 41 de la monografia.

(5) BADIA I MARGARIT, A. M. *Llengua i cultura als països catalans*. Barcelona. 1964. Citat a la pàg. 42.

(6) Ib. Citat a la pàg. 42.

(7) OO. MM. del 2 de desembre de 1970 i de 6 d'agost de 1971, contenint orientacions pedagògiques per a l'Educació General Bàsica.

Literatura del desordre

per Llorenç VILLALONGA

He intentat de revisar Tolstoi, del qual guardava un record confús. Vaig llegir, d'amagat, als catorze anys, la *Sonata a Kreutzer*, llibre nòrdic, llibre de follia i d'insuficiència hepàtica. Aqueixa lectura, que hauria pogut fer-me molt de mal no me'n va fer perquè em salvà a temps dels seus verins la somrient, la clara, la normalíssima Colette, també prohibida pels meus pares, dictadors blans i distrets. A principis de segle els pares ho prohibien, d'entrada, tot. Les cases, emperò, eren més àmplies que les d'ara i els joves llegien amagats a les golfes.

Sens dubte aquell comte salvatge era artista. Pos el verb en passat i voldria accentuar encara més l'efecte de llunyania. Perquè Tolstoi, com el mateix Dostoiewski, és quelcom molt passat per a la sensibilitat actual. En el *fin du siècle*, època confusa per excel·lència, els revolucionaris i els esnobs giraven l'esguard envers la literatura russa i descobrien novetats que dataven de l'Edat Mitjana. No hi ha res més vell que la passió desenfrenada, les tesis i, sobretot, el desordre. Aquella literatura postromàntica és molt lluny de nosaltres. El comunisme mateix, que indirectament prepararen els novel·listes russos, ha constituït, precisa-

ment, la seva negació, la de Tolstoi, sobretot.

Serà millor no tocar qüestions sociològiques, que tots coneixem, però perilloses. Afortunadament l'esperit que no es troba mai en les tesis, totes defensables i atacables. No ens interessa el que Tolstoi pensava —si és que realment pensava— i li perdonariem qualsevol dogmatisme si hagués sentit i reaccionat segons la nova època —disciplinada— que s'albirava. Però aquell salvatge no era gairebé un europeu i mal podríem exigir-li que es posàs a to amb l'hora.

Aclariguem la qüestió. No és capacitat sensitiva —a vegades artística— allò que negam a Tolstoi, sinó el sentit i la intuïció del moment. Tot i nodrit de literatura francesa —en la seva joventut fou volterrià— mancava d'una cultura europea assimilada. Fill d'un país eslau, endarrerit i fanàtic, que en ple segle XX vivia en el XIV, tots els seus esforços de progrés, sens dubte valuosos en relació a Rússia, semblen estèrils referits a Occident. Tolstoi no fou un gran esperit, encara que sí una ànima gran, inquieta i assedegada de novetats. Les circumstàncies feren que després de múltiples treballs arribàs a descobrir el Mediterrani.

Tolstoi, com Dostoiewski, poca

cosa podia ensenyar-nos als occidentals, no ja als d'avui sinó als d'antany, quan els esnobs de París es disputaven el privilegi de devorar les seves obres, fresques encara de la impremta. Hom ha dit que Tolstoi era *humà*. És el que solem dir de molts de salvatges. Així com dels vins mal fabricats hom acostuma dir que són purs. El duc de Saint-Simon, Saint-Exupéry i, a Espanya, Paulina Crusat (pens ara en aqueixa admirable novel·la *Aprendiz de persona*) són tan humans com el qui més, només que el seu humanisme és elaborat. Un esperit occidental, no per manca d'humanitat, sinó per afinament humà, suprimirà el melodrama, tan molest en Tolstoi, i els crits. Un esperit d'avui, un esperit nostre, exigirà ordre i connexió; exigirà unitat; no passarà del cop de puny a la tendresa; cercarà matissos i observacions microscòpiques ja que del microscopi, un cop descobert, no és possible prescindir-ne en el món físic ni en el psicològic; no plorarà davant les sensibleries; no comunicarà engoladament les coses naturals i senzilles; relegarà la sexualitat, sense escarafalls, al lloc que li correspon. I no entendreà ni intentarà entendre la *Sonata a Kreutzer*, excomunicada, i molt ben excomunicada, per set bisbes catòlics, apostòlics i romans.

Miquel Ferrà: Noucentisme contra Modernisme

per **Damià FERRÀ-PONÇ**

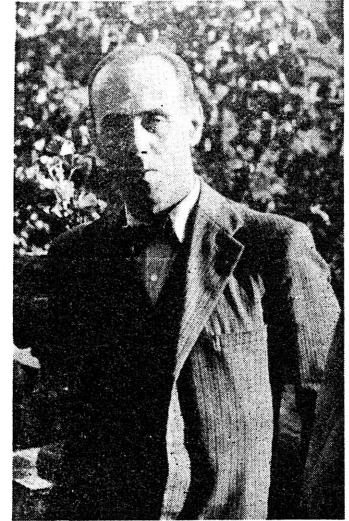
I. Un manifest noucentista

Dins la dinàmica històrico-cultural dels Països Catalans el Noucentisme és, en síntesi, una reacció contra el Modernisme. Aquest és el sentit dels articles de teoria plàstica publicats per Miquel R. Ferrà, a «El Día» l'any 1921. Els inicia una cita —interpretada irònicament— d'un pontífex modernista: Rubén Darío (**Los olivos que tu Pilar pintó son ciertos**). Segueix un refús del sensualisme colorista dels postimpressionistes. Entre ells, a Mallorca, esmenta el cas de Pilar Muntaner, però hom hi podria afegir, sense trahir l'esperit de Ferrà, els cromatismes sorollians de Llorenç Cerdà i una llarga relació d'epígons modernistes locals. I, endemés, els «pintors catalans i americans que identifiquen el culte a l'art amb un culte al sol gairebé sabeista», de negativa influència, al dir de l'autor de **La Rosada**, sobre els mallorquins. Llegiu: Francisco Bernareggi, Hermen Anglada... que regien aleshores la nostra vida artística amb quasi total exclusivitat. Però el paper històric dels modernistes havia finit. Xènius fitava malenconiosament el decadentisme angladià. I, a Mallorca, Bartomeu Ferrà i Juan posava punt final al mite d'un Anglada rector de la vida pictòrica de l'illa: «El Sr. Anglada és, sens dubte, un gran pintor, però no certament indiscutible; la seva obra té un positiu valor, però el seu esperit no és probable que informi robustes escoles futures com en el cas d'un Cézanne; més encara: és gairebé segur que amb el transcurs del temps, depurador de tota obra d'art, perdin els seus quadres; aqueix presentment es nota ja a París» (1). El germà de Miquel R. Ferrà, s'expressava amb la rotunditat agressiva del qui sap que és protagonista d'un trencament transcendent i reclamava el dret de fer una crítica apassionada com la de Baudelaire.

El rebuig contra els modernistes traduïa fondes discrepàncies a tots els nivells. El Modernisme era un corrent irracionalista, recolzat en un vitalisme

d'origen nòrdic, que valorava sobretot la imaginació, l'ensomni, la incorporietat, la delinqüència i, fins i tot, el decorativisme. Havia trobat un mitjà expressiu eficaç en el colorisme que copsava la immaterialitat suprema de la llum canviant. Ferrà contestava aquest ideari. Sentia la imaginació com una facultat epidèrmica, superficial, impotent per copsar l'essència de les coses, productora tan sols de fantasmes inconsistents i desproveïts de vida. Sentia el lluminisme com un perill que reduïa l'art a una simple il·lusió òptica, incapaç d'anar més enllà d'un cromatisme extern i perifèric. El decorativisme era també intolerable per un noucentista que aspirava tan sols a la representació de les essències arquetípiques. Els herois de Miquel R. Ferrà es diuen Laocoont i Prometeu, no «el malson d'un Zaratustra arbitrari» com suggereix la pintura de Pilar Muntaner. És la denúncia de l'irracionalisme nietzscheà que batega dins tota l'aventura modernista.

Si dins la cultura catalana moderna hi ha hagut un moviment decididament antiprovincià, antilocalista i amb un **parti pris** europeitzant, aquest ha estat sens dubte el Noucentisme. D'aquí que Ferrà es refereixi desdenyosament a la pintura mallorquina del XIX excessivament marcada per l'anecdotesme, el tipisme i un realisme carrincló. Ell sabia que els artistes provincians, pintors de «les belleses de Mallorca», no podrien arribar mai a la mèdula de la Mallorca ideal i eterna. Els mancava una cultura europea i «un sentit nacional profund». Per això romanien closos dins un sucursalisme superficial amb «un candor ciutadà de l'any 90» i «pinten la província», no passant de fer «anecdotesme, literatura superficial i provinciana». Abans, el seu germà Bartomeu havia sotmès a severa crítica la nostra pintura del vuit-cents, mitificada pels acadèmics (2). El tipisme era la província i Ferrà volia una Mallorca integrada dins Europa. Per això menyspreava «l'art espanyol contemporani, que [...] s'inspira massa

Miquel R. Ferrà, un intel·lectual a tenir en compte a l'hora de fer una història de les idees estètiques a Mallorca.

en una literatura etnogràfica i de Museu».

Quin art calia fer a Mallorca segons Miquel R. Ferrà? Un art inserit dins el Noucentisme català, però amb les peculiaritats que li donava l'estructuració d'una Mallorca encara immersa dins la vida agrària. Si l'art era «revelació de l'essència per la forma», la recerca s'aplicaria no al món urbà, sinó a la ruralia que seguia donant la tònica a la vida de l'illa. Els paisatges i els pagesos mallorquins servaven, sota les aparences, formes arquetípiques de signe clàssic que derivaven de l'encuny civilitzador greco-llatí. És, doncs, una estètica idealista, ahistoricista, que tendeix a la creació de models ideals i perfectes, decididament antirealistes. L'art dels coloristes illencs de l'hora no s'ajustava a aqueix model. I Ferrà escrivia: «Nego la plenitud ideal d'aquest art com a art mallorquí». La realització tècnica d'aquest programa havia d'ésser impecable, exempta d'improvisacions. S'aspirava a «una arquitectura, una cultura i una pintura amb esperit a més de tècnicament perfectes». Ja hem vist com, des del terreny literari, Miquel Costa i Llobera (català, clàssic i arrelat) marcava una ruta a seguir. És clar que aquest aristocratisme artístic, disposat a descobrir i «exhumar la jove deessa del si de la nostra gleva» era, a la fi, un idealisme que disfressava un evident reaccionarisme a l'hora d'enfrontar-se amb la realitat històrica de la gleva rural mallorquina, endarrerida i oprimida. Es mitificaven les essències de la raça en comptes d'analitzar la precisa realitat d'un poble concret i problemàtic. És altament significatiu que del rebuig de l'art castellà, Ferrà n'exceptuï «el formidable Ignacio Zuloaga», mitifica-

dor arquetípic d'una història força més miserable que arquetípica.

Quins eren els artistes que podrien obrir nous camins a Mallorca? Miquel R. Ferrà anomena els pintors Francesc Vayreda, Enric Galwey, Domènec Carles, Ricard Canals i, sobretot, lu Pasqual i Joaquim Sunyer. I tres escultors: J. Clarà, E. Monegal i E. Casanova. Enric Galwey, intèrpret delicat del paisatge olotí anticipa la quietud tan grata als noucentistes i, els restants, s'hi integren ja plenament. Entre els escultors, Esteve Monegal cooperarà en una petita obra mestra del Noucentisme a Mallorca: el jardí de Joan Alcover, dissenyat per dos homes del mateix corrent estètic: l'arquitecte Guillem Fortesa i Pinya i l'asagista Joan Pons i Marquès. Miquel R. Ferrà destaca, entre els esmentats, dues figures: lu Pasqual que ha sabut «consagrar amb el segell de la noblesa un paisatge idealitzat clàssicament», lliçó que caldria traslladar al quefer dels artistes mallorquins; i Joaquim Sunyer que ha copsat l'esperit de la terra catalana i transformat les seves noies en visions arquetípiques, intemporals i mítiques.

II. La reacció modernista

L'exposició contundent de les idees plàstiques de Ferrà no caigué dins el buit a Mallorca. La rèplica vengué

«Picarol» satiritzà així l'actuació autoritària d'Hermen Anglada a l'Exposició Regional d'Art de 1921: era la fi del Modernisme.

d'un crític modernista, Miquel Sarmiento i Salom (Las Palmas, 1876-1926) resident aleshores a Mallorca, des de les pàgines de «La Última Hora» (3). Sarmiento constestava, punt per punt, l'ideari noucentista de Miquel R. Ferrà. Defensava els post-impressionistes americans que treballaven a l'illa considerant que el seu cromatisme havia copsat una Mallorca pregona i autèntica, no uns simples trets epidèrmics. Ironitzava sobre el projecte d'Alanís de muntar una exposició dels noucentistes catalans a Mallorca per marcar nous rumbos, més europeus, als artistes locals. Sarmiento jutjava els catalans excessivament mimètics dels corrents parisencs, sense veu pròpia. I assenyalava, malgrat tot, algunes excepcions pertanyents al Modernisme: Joaquim Mir, Sebastià Junyer, Santiago Rossinyol i Isidre Nonell. I, només, dos noucentistes: Joaquim Sunyer i Xavier Nogués. Sarmiento exigia originalitat, individualisme, no escola ni norma comuna. Era la reivindicació del ferotge individualisme modernista i bohème enfrontat al col·lectivisme noucentista.

Si el Modernisme era un individualisme, una defensa de la subjectivitat única, el Noucentisme era un art col·lectiu, racionalista, més o menys subjecte a un cert programa al servei d'una comunitat. Era, en fi, un nacionalisme. L'obra de Josep Aragay que inspirà els articles de Miquel R. Ferrà es titulava, precisament, **El nacionalisme de l'art** (1920). Si la pintura havia de copsar l'ànima catalana, arquetípica i intemporal, podia esdevenir un mitjà força eficaç de cohesió interna i de diferenciació enfront dels intents d'absorció centralista. Per això escrivia Ferrà: «Jo aspiro a un art clàssic amb esperit nacional». Es clar que aquest nacionalisme artístic es recolzava sobre unes reivindicacions catalanistes cada cop més radicals. En contrapartida, Sarmiento refusava tant la idea d'una escola artística més enllà de l'individu com la d'una interrelació entre l'art i un moviment polític. En aquest punt era perfectament coherent amb l'irracionalisme idealista dels modernistes. «Dixem-nos d'escoles artístiques. Les escoles que no són un punt de coincidència casual i no deliberat d'un grup d'artistes són indefectiblement danysos». El rebuig d'un art català és evident: «Es comprèn que els escriptors polítics parlin d'una nova escola catalana o mallorquina de pintura per enrobustir la personalitat de Catalunya o Mallorca i adduir un argument més en contra del govern centralista de Madrid [...] Però això què té a veure amb l'Art?» I segueix l'exaltació de l'individu lliure com a font creadora: «Respectem els pintors sols amb la seva emoció i sols enfront de la Natura. Que cadascú faci la seva disciplina, la seva tècnica, el seu camp ideal». Sarmiento acaba en una apologia de l'esteticisme,

de l'art per l'art: «Tan secundari ens sembla això de les escoles en l'Art, que el mallorquinisme només té valor per a nosaltres com a caràcter, com a accent estètic. Fora d'aquí serà un element polític, nacional, el que es vulgui, llevat d'element de Bellesa».

Miquel R. Ferrà contestà l'exposició esteticista de Sarmiento en un breu **Parèntesi** reiterant la seva voluntat de combatre les restes modernistes («un esperit que jutjo nociu en la nostra terra com a informador únic del seu art») i establint el propòsit d'impulsar la nostra pintura envers un classicisme nacional. Modernisme contra Noucentisme.

III. Conclusió

Hem vist com els articles sobre pintura publicats per Miquel R. Ferrà en 1921 a les pàgines de «El Día» assoleixen una significació important dins la dinàmica de les nostres idees estètiques. Era un desig de liquidar un academicisme fòssil i un modernisme superficial i decoratiu. D'altra banda apuntava ja el trencament revolucionari de l'avantguarda i la revista «Baleares» (15 de febrer de 1921) publicava el **Manifest de l'Ultra**. Un grup jove iniciava una polèmica defensa dels avantguardismes plàstics i literaris. Miquel R. Ferrà, conservador i benpensat, escrivia per incorporar Mallorca a l'ensomni d'una **Catalunya ideal** regida per les classes burgeses amb un art ordenat, cizellador d'arquetipus classicistes. Aquell «cansament de l'impressionisme i del preciosisme» i el desig de veure «el rostre a Cézanne» eren l'anunci de la desfeta modernista i el camí cap a un mediterranisme serè i harmònic. Calia descobrir la Mallorca intemporal a través d'un art fet del «menyspreu de l'anècdota i l'afirmació de l'element etern». La realitat externa, canviant i problemàtica, s'enaltiria amb «el prestigi excels de la forma» i l'artista la despullaria d'impureses «elevant-la a pura categoria». La realitat era, doncs, només un pretext per construir uns arquetipus eterns, no un punt de reflexió crítica.

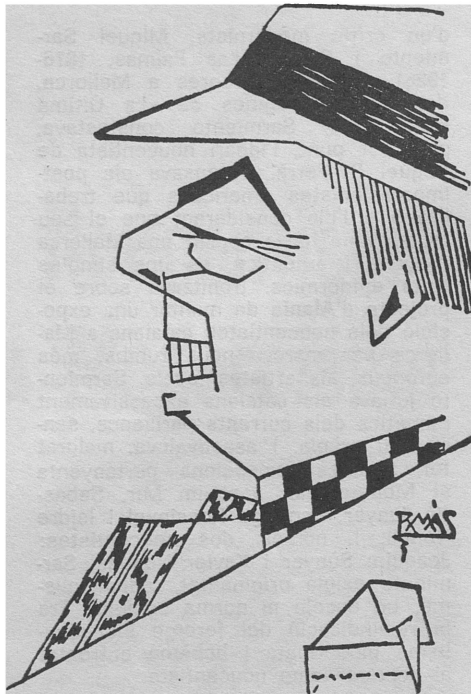
Influí el manifest noucentista de Miquel R. Ferrà en el curs de les arts plàstiques a Mallorca? Tot i que sia difícil fixar la seva importància sobre la mentalització dels nostres artistes —donat el paupèrrim nivell de les investigacions en aquest camp cultural— podem dir que fou una aportació en la creació d'un clima favorable al Noucentisme a Mallorca al costat dels assaigs del seu germà Bartomeu i dels treballs teòrics de Guillem Fortesa. No obstant això, l'avantguarda proposava, més a l'esquerra, un camí força més suggestiu i radical. Malgrat tot el Noucentisme féu camí a l'illa i triomfà en el terreny literari amb els autors de l'Escola Mallorquina, en el camp arquitectònic amb les construccions de Guillem Fortesa i, en pin-

tura, tot i no constituir una moviment de clara coherència, integrà alguns noms que s'havien iniciat en el Modernisme, més alguna veu nova com la de Ramon Nadal. Però la pintura mallorquina d'aquella època no pertany, majoritàriament, ni als noucentistes ni als avantguardistes. L'academicisme esclerotitzat i els decorativismes modernistes dominaven encara en 1930. I, en aquesta data, escrivia ple de satisfacció, a la vista d'una col·lectiva a les «Galerías Costa», un apologista del tradicionalisme: «Segueix imperant el conservadorisme i de quants corrents van dominant per aquests mons, pretenint reformar les normes artístiques, aquí no se'n veu una ombra d'influència. El realisme, rivetejat més o menys d'impressionisme, és la característica de l'art que s'ofereix en aquestes manifestacions i fins i tot els artistes més joves segueixen les mateixes petjades dels més madurs que s'educaren en altres ambients» (4).

El projecte de Miquel R. Ferrà d'un art «amb un esperit autòcton i una cultura universal assimilada» només podia reeixir en una societat moderna i dinàmica com era el Principat que recolzava el Noucentisme. Dins aquella Mallorca provinciana i rural el manifest de l'autor d'**A mig camí** restà només en una aportació per crear un clima favorable a un somni que no podia fer-se realitat.

Postdata

En el Noucentisme hi havia un element tradicionalista, ordenat que el feia parcialment acceptable per la crítica retrògrada, i, d'altra banda, l'allunyava del grup avantguardista, minoritari però radicalitzat. La línia plàstica del setmanari d'extrema dreta «La Vanguardia Balear», que es publicava aleshores a la Ciutat de Mallorca, era d'un passatisme recalctrant. L'avantguarda hi fou ridiculitzada repetidament: «neguit d'independència per disculpar a vegades les seves inaptituds», «obres esboç», etc. En 1925 atacava l'exposició de Joan Junyer («Es la visió incoherent, de malson del narcòtic ingerit recerçant sensacions noves») i els crítics —Ernest M. Dethorey, G. García Maroto— que gosaren apreciar la seva significació. Mentrestant no escatimava elogis a artistes com Elisabeth Ringer, Domingo Ramos, Miquel Llinàs... Doncs bé, quan en 1922 exposà a «La Veda» Llorenç Cerdà, un desconegut, sota el pseudònim X, li retreu el seu lluminisme encès i rutilant: «la nostra Mallorca, que no és sols explosió de llum, que no és sols agudització de colorit, sinó intimitat grata i reveladora, en un ambient amable d'ombra». El paràgraf podia haver estat escrit per Miquel R. Ferrà. El Noucentisme era, dins una línia burgesa i benpensant, l'esperit de l'època.

F. Bernareggi (1875-1959). Dibuix B. Mas, 1925.

APÈNDIX (II)

La lliçó de la noblesa

Als encontorns del Pirineu, entre Girona i Sant Joan de les Abadesses, s'obre la fresca vall d'Olot. Altes muntanyes serveixen de fons a la població i als prats onejants que la circunden, esquitxats de xalets, en una suggestiva evocació del paisatge suís.

Un clar rierol, l'Onyar, serpenteja entre pollancredes. Hi ha un ambient senyorívol i rústec alhora. La raça és allí dolça i forta, afecta a la tradició de la terra. Aristocràtica estació d'estiu, Olot no ha pogut tot i això frivoltzar-se. La seva escola d'artistes del paisatge figura entre les més serioses de Catalunya, i és la musa olotina la que ha inspirat al jove pintor lu Pasqual els seus millors quadres.

En ells, una massa d'arbres, noblement disposats, fa ombra a algun gorg d'aigua platejada en un redol de verdor: herbei, falgueres, floretes. En el centre unes figuretes de nimfes es banyen graciosament. El seu cos, que el pinzell indicà a penes amb tocs lleus i exquisits, té una forma pura. Suren enlaire sendals rosats. Al fons, emmarcats per l'arbreda, enguaiten unes casetes blanques, alguna vaca pasturant, unes muntanyes blaves. Un vel d'humitat ho embolca tot, ho amara, ho fon, suavitzant i entelant els colors com una pàtina prèvia. En altres quadres del mateix autor, res no

iguals la riallera transparència d'aquella. Quin afalac més tou per a la retina i quina fruïció més sedant! El record de Corot us acut a la ment.

Moltes voltes he somiat en una interpretació equivalent del paisatge de Mallorca; no falsejant-lo, sinó extraient i ordenant els seus elements clàssics, acadèmics —no hi ha inconvenient a dir-ho, revelant el ritme antic, l'harmonia, de les seves masses i de les seves línies segons una idea musical o arquitectònica: alguna cosa noble en la seva disposició i en el seu esperit, però d'aquella noblesa amb títols a la història de la pintura que no donen les flamants elegàncies i aristocratismes purament cromàtics.

No hi haurà en el nostre paisatge un racó digne dels immortals mites de l'Hèlade?

15.VII.1921

L'exemple de Sunyer

Qui ha pogut influir l'obra de Joaquim Sunyer? No ho vull saber. L'influí «la terra», primordial i directament. Pocs artistes ens han fet tastar el seu «sabor» com aquest pintor de rara força, endevinat des dels seus començaments per la sensibilitat sempre desperta de Joan Maragall.

Catalunya és una del Pirineu a l'Ebre; però entre aquestes dues fronteres tan distants en la seva fisonomia, és astoradora la varietat dels seus aspectes, els matisos sense fi del seu paisatge, que enlloc no té potser un sabor tan català com a les costes: aquestes costes de l'Empordà i sitgenques on alena una ànima grega, més que en aqueixa petita Itàlia catalana que és Mallorca.

Sunyer arrelà espiritualment a Sitges, «blanc refugi» que Rusiñol, l'efígie del Greco, Diego Ruiz i el yankee de «Mar-i-cel» consagraren com a seu d'un cert modernisme bastant desunit. Però el nostre pintor és desentengut de tota aquesta literatura, encarant-se francament amb el mar i els garrofers. Els elements simples, el ritme simple i voluminós de la costa, li revelaren el seu valor enormement expressiu. En línies i volums elementals i amb verds clars, ocres suaus, blau de mar i carnacions de síndria, Sunyer ens ha dit tot allò que d'essencialment, secularment, racialment català entranyen aquells pujols dividits pels cultius; les cales en el fondal on el pescador blau i la barca en sec sobre la sorra posen una nota de pessebre marítim; el replec ombrós del terreny, on, sota la vegetació que acusa alguna font, balla o berena en una escena de boix la gent de la masia; el cos núbil, arrodonit i dolç, inefablement, de la donzella vernal en qui encarnà Sunyer tot el seu sentiment de «la terra» i en la realització del tipus de la qual esgotà els

NOTES:

(1) Bartomeu Ferrà i Juan: *La Exposición de Arte*, «Correo de Mallorca», (22.VI.1920).

(2) Bartomeu Ferrà i Juan: *Exposición Regional de Pintura Retrospectiva*, «Correo de Mallorca» (1921).

(3) Miquel Sarmiento i Salom: *El júbilo de la vida. Americanismo y chale-*

quismo, «La Última Hora» (19.VII.1921).

(4) Pere-Joan Barceló i Oliver: *Exposición colectiva en las Galerías Costa*, «Correo de Mallorca», (XII.1930).

recursos d'una tècnica nova i admirable.

No cal dir com està de lluny de qualsevol anecdotisme aquest art que ha sabut concretar en un nu essencial l'ànima mateixa dels seus paisatges i de les seves escenes camperoles, ni com brollaren de la gleva, no d'un guarda-roba folklòric regional, les seves figuretes calçades amb espardeyes.

Perquè així com les figures que animen les teles d'lu Pasqual de qui parlàvem han davallat d'un plàcid cel mitològic per a consagrar amb el segell de la noblesa antiga un paisatge idealitzat clàssicament, les de Sunyer sorgeixen «eximo», com un producte del sòl, com el paisatge fet carn, afirmant la realitat d'una essència racial, «nacional», i la seva consubstancialitat amb el país que la sustenta.

Davant aqueixos quadres pot no sentir res un polític que només entén d'interessos, alts o baixos. L'artista però que dubtés un moment del fet vital de Catalunya i de la sagrada obligació de respectar-lo, perdria tot dret d'anomenar-se artista.

24.VII.1921

Parèntesi

Estimat Miguel Sarmiento:

La lectura de l'article que vostè em dedicà a «La Última Hora» m'affligí sincerament. No per ofensiu en els seus conceptes, que no ho és de cap manera, ni menys perquè s'hi combaixin afirmacions meves, ja que la discussió amistosa amb vostè és un plaer intel·lectual i una honra, ni per veure'm incomprès en la direcció del meu pensament, la unitat del qual m'esforço a aconseguir a través dels meus pobres assaigs; sinó, senzillament, pel seu to, que per poc que s'extremés podria recordar unes certes polèmiques lamentables suscitades en aquesta capital arrel de l'exposició de l'any passat.

Vostè és un escriptor culte, un escriptor delicat, tot el contrari dels anacrònics polemistes de província, l'estil dels quals vorejà aquesta vegada distretament. Vostè és també un home amb aquesta modèstia masculina exempta de vanitats, que més aviat afalaga que mortifica qualsevol crítica sincera, enc que sigui equivocada. D'altra banda, res de quant he dit en aquestes pàgines ha estat contra vostè, enc que nascut a mig camí d'Amèrica, ni contra ningú: ha anat únicament contra un esperit pue jutjo nociu en la nostra terra com a informador únic del seu art. Als representants d'aquest esperit, els respecto un per un i considero, i a més estimo molt la boníssima amistat d'algun d'ells a qui dec atencions que no s'obliden. Més encara: si volgués vostè posar en llista aqueix admirable getleman que es diu Aníbal Nocetti, jo col·locaria amb gust els seus carbons entre les obres d'art perfectament exemplars des del punt de vista en què em vaig situar ja en el primer article d'aquesta sèrie.

De Francisco Bernareggi, no n'he de dir res. En el primer número d'una fulla literària que vostè coneix i que es retola «Correu de les Lletres» vaig dir tota l'admiració i simpatia que em mereixien les seves obres i la seva persona. Si alguna volta, sempre des del meu particular punt de vista (jo aspiro a un art clàssic amb esperit nacional), discuteixo parcialment aquella obra, serà sempre sense menyscar de la profunda estimació en què la tinc.

Res més, bon amic. Guardaré el seu article com un ideari, com un planter de conceptes, que potser algun dia intentaré aclarir, desenvolupar o combatre serenament.

27.VII.1921

El gris plata mallorquí

Incorporar el paisatge mallorquí al món de la tradició clàssica, conservant-ne la vida i el caràcter. Alguna cosa representa en aquest sentit una tela que figurà a l'última Exposició de Primavera celebrada a Barcelona, obra d'un altre dels meus pintors predilectes: Enric Galvay.

Recorrent les sales del Palau de Belles Arts, els meus ulls s'hagueren de deturar en dos quadres molt bells, executats amb mestria d'artista expert que trobà fa temps el seu camí.

Representava el més gran un d'aqueixos greus paisatges que el Montseny o Sant Llorenç del Munt presideixen a l'horitzó del Vallès; en primer terme la massa fosca d'una arbrada a la vora d'un camp verd, al fons l'ampla muntanya blavosa sota un cel de núvols blancs, evocant les clàssiques llunyanies de Nicolas Poussin. Compost i estructurat amb noblesa i d'una entonació perfecta, sorprenia sobretot aquest paisatge per l'ambient heroic que semblava omplir-lo, com un escenari mitològic per a no sé quins déus de la fauna.

L'altre, pintat a Mallorca, representava simplement la raconada del Teix al fons de la Coma, a l'hora en què la pau de pregària del crepuscle davalla sobre els alts roquissars que es fan moradencs i s'agrisen i sobre els oliverars que es velen.

Cap pintor no havia expressat fins aquí d'una manera tan exacta i neta de pseudo-misticismes literaris la meua pròpia emoció del paisatge i de l'hora: la suavitat mallorquina d'aqueixos grisos cendrosos, la pètria qualitat de la nostra muntanya sota el cel transparent, la religiositat familiar de l'aire vespertí en els cims del serrat.

En l'autor d'aquest quadre, que només per la serietat de la seva composició i la seva factura cridaria l'atenció d'una minoria selecta de visitants, veig jo un intèrpret fidel de l'ànima de Mallorca. En la seva obra de revelador l'ajudaran no poc la seva personal modèstia, la seva honradesa absoluta, la seva absència de poses i preocupacions literàries.

Una cosa em plagué sentir dels seus llavis: ell veu de plata l'illa d'or. Ja coneixeu el blau en combustió del nostre cel, els calius rogencs de la costa brava ferida pel sol, els verds fanals submarins de les seves cales. Però, ¿no heu sentit mai la bellesa de la boira hivernal sobre els camps argentins, de les càndides aurores d'agost vora el mar o a la planúria, d'aquest insistent gris platejat que és to fonamental de la nostra serra quan la contemplem des de lluny o des dels seus solitaris antiplans?

Aquest color és per mi un símbol.

30.VII.1921

La dona en el nostre art

Concloquem. Bat potser en aquests articles o divagacions a l'atzar d'un enllaçament d'idees espontani, sobre Mallorca i la pintura, un cert cansament de l'impressionisme i del preciosisme en combinació que han vingut a cristal·litzar en l'escola gairebé única entre nosaltres, un desig de veure treure finalment el rostre a Cézanne en el nostre petit camp artístic. Hi bat a més el menyspreu de l'anècdota i l'afirmació de l'element etern, substància de l'art i de la vida, per damunt el localisme superficial i les disfresses vistoses i passatgeres. És per les arrels que l'art ha d'enllaçar-se amb totes les restants manifestacions de l'esperit, la unitat de las quals cerquem. La bandera que agitem temps ha sobre el poble mallorquí duu escrit el lema emersonià: «sigues tu mateix». Sigues-ho en tot i profundament.

Quan el nostre art adquireixi la plenitud de sentit que com a expressió de l'ànima mallorquina ha arribat a assolir la nostra poesia, hi farà la seva aparició un element essencial fins aquí ocult: el femení, oblidat dels nostres pintors, desatès, gairebé introuvable sota el folklòric rebocillo a l'estilització decorativa del qual, a la manera d'Hermen Anglada —recordeu la joieria bizantinista dels seus quadres valencians—, podem aspirar al màxim de moment; i Déu ens alliberi de les fantasies del casticisme castellà de museu.

Diu Josep Carner, cantant la camperola del Laci:

...I mai sabràs que dins la terra amiga
jeu enterrada una deessa antiga
qui vetlla per la gràcia del teu gest.

Descobrir el nostre arquetipus femení, despulat de tot allò que no sigui el prestigi excels de la forma, enoblint-lo, dignificant-lo, elevant-lo a pura categoria; exhumar la jove deessa del si de la nostra gleva, fent irradiar el seu esperit oriental i la seva norma hel·lènica, sobre l'art i la vida tota de Mallorca, és empresa que només pot intentar i portar a terme una generació abeurada a la font viva de l'ideal mallorquí, amb un esperit autòcton i una cultura universal assimilada.

13.III.1921

Política i cultura a la Mallorca d'avui: un procés irreversible (I)

per Antoni SERRA

Una reiterada polèmica

Una vegada més, l'investigador Josep Massot i Muntaner es creu obligat a sortir-me al pas. I ho fa amb prou coratge i amb una suspecta violència. Fins ara, a pesar de les al·lusions directes o indirectes (1), em semblava absolutament absurd aclarir possibles malentesos, perquè entenia que Massot llegia els meus articles —els que li arribaven o li feien arribar— al seu aire i que, alhora, els interpretava segons les seves conveniències; vull dir, des dels seus interessos culturals. (És el cas, per exemple, de l'article sobre la bibliografia de la guerra civil a Mallorca, el qual Massot no va voler entendre. Jo parlava d'una manca de novel·les comparables a les de Benguerel, Joan Sales, etc., i ell em surt amb **Haceldama** de Blai Bonet. Que la novel·la de Blai Bonet és una novel·la de la guerra civil, d'això no hi ha dubte; però no és una novel·la de la guerra civil a Mallorca, sinó que està ambientada en el front d'Aragó i protagonitzada per personatges de Catalunya. En aquest cas, el mètode de Massot ha estat bastant dubtós). Però ara, després de la publicació de l'article **Sobre la cultura autòctona a Mallorca** (2), al marge del violent, però groller, atac personal que Massot hi fa (el qual no m'immuta ni m'afecta), és evident que hem arribat a un punt fonamental: la seva pròpia definició. Ara ja sabem —abans no en teníem prova tan palesa— allò que Massot entén per cultura i, també, des de quin angle interpreta el fet cultural.

Una cosa era clara: Josep Massot i jo no coincidíem a l'hora d'analitzar els materials que configuren la història cultural del nostre país. Tal volta pensa que els desconec (i que duri la creença, si així convé!). Crec, tanmateix, que la meva positura davant el que representa Mallorca i la cultura a l'illa està prou clara al llarg dels treballs periodístics que he publicat dar-

rament (3); de segur que hi trobarem errors i encerts, dubtes i algunes inseguretats, però em semblen vàlids com aproximacions o com intents de despertar una certa i determinada consciència cultural. He repetit freqüentment que per a mi la cultura és un fet dinàmic, de tot un poble i que hauria d'estar al servei d'aquest poble (cosa que, si no succeeix així, ho devem en part a les interpretacions classistes com la de Massot i a d'altres circumstàncies molt més greus, naturalment) i no, com els convé als grups de pressió en el poder, sota el control dels anomenats «intel·lectuals clàssics», de les «minories cultes» dels «sectors erudits». I hauria d'estar fora d'aquest control, perquè, a la curta i a la llarga, la cultura és emprada per a la millor explotació de les classes. En aquest sentit estava redactat i concebut el meu treball **La cultura autòctona en Mallorca**, que m'havia comanat la revista «Reseña». Per tant, a partir d'uns materials (des de Binimelis fins a Quadrado, passant per Pere d'Alcàntara Penya, fins a Oliver i Domenge o a la realitat present, com la **Historia de Mallorca** coordinada per Mascaró Pasarius, que Massot silenciava, per què?), vaig intentar donar la meva visió política del fet cultural a Mallorca i fer-la coincident amb la realitat, mentre fos possible.

Ara bé, quina ha estat la reacció de Josep Massot? En primer lloc, desvirtuar el meu **Informe**, atribuint-li una intencionalitat que no estava en l'ànim de l'autor. No sé si ha estat per un acte espontani, sospitats de totes maneres, o si, altrament, per no saber llegir amb fidelitat un text contemporani (no oblidem que Massot és un excel·lent transcriptor de textos medievals, segons tinc entès). En segon lloc: per argumentar la seva resposta, Massot se situa —i aquesta és una trampa clàssica de tota mentalitat dre-tana— a un nivell diferent del meu article. Defuig dels aspectes socials i polítics, per a convertir-ho tot en una

qüestió d'erudició. Em sembla que el joc és ben clar. I la intenció que persegueix també.

Silencis inexplicables?

Posem, doncs, al descobert els mecanismes de Massot.

Quan a la nostra Illa, lloc de polèmiques estiuenques i de confusions (per què i a qui ho devem?), els propiament investigadors i erudits de la cultura es permeten tota mena d'estranyes confabulacions, ¿on és Josep Massot i Muntaner? Quan el professor Álvaro Santamaría, a la **coordinada** de Mascaró, ens parla d'un famós «cordón umbilical», per tal d'aproximar Mallorca a Castella —una veritable filigrana ideològica—, ¿on és Josep Massot? I quan el mateix professor pronuncia la lliçó inaugural del curs 1972-73, publicat sota el títol de **Determinantes de la conquista de Baleares** (4), què fa Josep Massot que no obre la boca? Quan es publica, dissortadament al seu entendre, **Polèmica d'en Pep Gonella** (5) i el presentador, Francesc de B. Moll, es permet el luxe de trivialitzar amb aquestes paraules: «I res més. Girau full i divertiu-vos amb les raons i desraons d'aquesta quarantena llarga d'escrits que durant prop de tres mesos han mantingut viu l'interés de grans sectors de públic i han provocat una reacció evidentment favorable a la nostra presa de consciència com a poble» (6), ¿què en va dir Josep Massot, de tot això? Quan són publicats a la nostra Illa llibres d'art, com els de Gaspar Sabater i Santiago Sebastián, en els quals no s'estableixen les més elementals bases per a alliberar-nos d'aquesta alienació provincial típica, on hi ha confusió i descarats intents d'integració, ¿què en diu Josep Massot? Quan es parla d'immigració (un tema nou per als intel·lectuals de l'illa) i es fan abstraccions d'aquesta gruixa: el poble mallorquí és un poble explotador, i comencen els **mea culpa**, ¿quina posi-

tura adopta Josep Massot? ¿I què en va dir Massot de les reaccions de Santiago Sebastián i el «Diario de Mallorca» contra Damià Ferrà-Ponç, on es barrejaren els conceptes de regió, país, integració, etc.? Silenci. No diu res. ¿Es que Josep Massot balla el mateix so i juga el mateix joc de la reacció? Però, ai las!, els meus escrits el treuen de polleguera. No és sospitós? No és significatiu?

Historiadors i ideòlegs

I vegem ara un altre aspecte de l'article-resposta. Massot hi dóna a entendre que al meu **Informe** vaig silenciar uns noms—per desconèixer-los, supòs—i vaig negar el treball d'homes com Quadrado, Aguiló, Campaner, Oliver, etc. És curiós que Massot no esmenti ni una sola vegada a Pere d'A. Penya. Segurament perquè no és fàcil de catalogar a un lloc precís. Doncs bé: jo no he posat en dubte l'obra d'aquests senyors, almenys pel que fa a la quantitat i ni tan sols als mètodes emprats. No és això el que em preocupa: més aviat és l'orientació ideològica que la majoria d'ells—més concretament Quadrado, però no és l'únic—donaren a la seva obra. (Esper que Massot entengui què vull dir). Sé que analitzar l'intel·lectual sense tenir en compte els condicionaments de l'època, resultaria molt greu. Però també ho seria no ser conscients, des de la perspectiva històrica que avui ens és permesa, que l'obra d'intel·lectuals com Quadrado no va afavorir precisament els avenços socio-polítics d'un poble—el nostre—sinó aquelles minories enlluernades, que mantenien i fomentaven amb el seu aristocratisme cultural, l'analfabetisme del poble i, per consegüent, el mantenien sota el domini de la política forastera. Recordem que Quadrado va morir el 6 de juliol de 1896. El **Manifest Comunista** de Marx i Engels respon al segon congrés de la Lliga Comunista, que tingué lloc a Londres el 29 de desembre de 1847. O sia, quaranta anys abans de la mort de Quadrado. Recordem, també, que a la segona meitat del segle XIX es produeixen a Mallorca alguns moviments obrers i que un mallorquí, col·laborador de «El Obrero» i fundador de «Revolució social» (7), de nom Francesc Tomàs i Oliver (8), participà a la I Internacional. ¿Ho podia ignorar Quadrado i els homes com Quadrado? Tal volta fugien de la realitat immediata per a viure als núvols literario-històrics? I si així era, ¿quin fou el seu nivell de preocupació per la cultura i la realitat política del nostre país? Basta llegir el fulletó que va dedicar a Joanot Colom (9) i a les Germanies. Tot i que és un moviment social i polític força important, amb curiosos contactes amb el País Valencià, per Quadrado els agermanats són bandolers i gent de mala vida. (Al fulletó en qüestió hi ha una vertadera

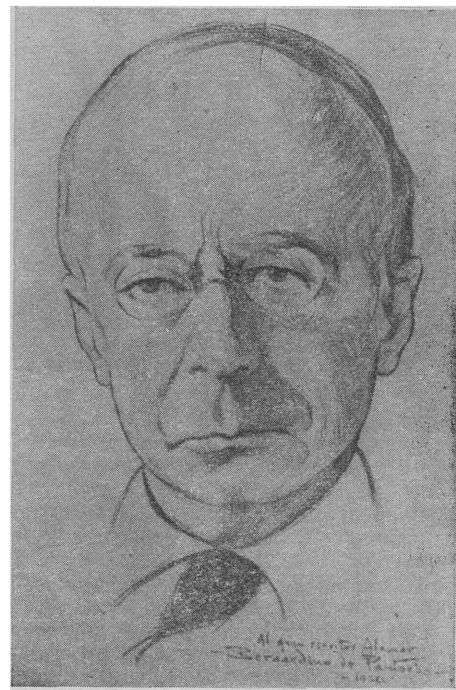
recreació morbosa i sàdica de la mort de Colom, solament imaginable si hom està al costat de la classe aristocràtica, la que detentava el poder). (10)

És evident que jo, home d'avui, puc considerar i evaluar la gegantina obra de Quadrado o de Bover, però no per això he de perdre la perspectiva de cap a on s'encamina aquesta obra ni qui eren els qui la produïren. És l'anàlisi obligada. Encara més: és el meu deure com a intel·lectual responsable. No trivialitzar les coses, convertint-les en purs productes literaris i erudits, sinó aprofundir en elles. O és això que no accepta Massot? Hauríem de deixar les coses com estan; callar; fer de ceccs; triar el panegíric; no mesclar política amb cultura. Una vella cançó coneguda... Però ens hauríem de demanar—és un exemple, només—, per què personatges com Quadrado, i Quadrado mateix, solen comptar amb una certa bibliografia recent, amb caires més aviat integradors (recordem l'obra de Gaspar Sabater: **José María Quadrado. El polígrafo balear**. Ciutat, 1967), i no succeeix el mateix amb homes com Francesc Tomàs i Oliver, també és un exemple només. No li diu res de l'altre món a Massot, això? Ja sé que després surt allò que el nostre segle XIX és ignorat i desconegut, encara no l'hem estudiat prou bé...

Anticlericalisme encara?

Tot seguit em toca fer referència al clericalisme i anticlericalisme, a les vides de sants/es. És una altra de les obsessions de Massot a la seva resposta. Jo no em consider clerical ni anticlerical, perquè això estava bé per a Voltaire i Anatole France en tot cas. I d'aleshores ençà ha plogut molt. Però sí que vull analitzar el fet cultural—els seus condicionaments a través de les etapes històriques—amb totes les conseqüències. És a dir: sense coaccions, sense pors estúpides, sense autolimitar el que pens i el que crec, perquè ja n'hi ha prou amb els altres tipus de censura.

Així, doncs, no tinc cap mania en afirmar que personatges com santa Catalina Tomàs, sant «Alonso» Rodríguez, sor Francina Aina dels Dolors i sor Catalina Maura, per citar uns noms (¿hi hauríem d'afegir la miraclera de Costitx?), tenen per mi gran interès, i he procurat seguir-los de prop a través dels textos escrits, contràriament del que pensa Massot. Sens dubte, tots ells són mereixedors de «biografies adequades», però ens hem d'entendre: **adequades**, que ens ajudin a entendre tot aquest món estrany de la beatúria mallorquina. Si contribueixen a augmentar la manifestació, la confusió, els paranys de cels i d'infernals just imaginables per a una mentalitat com la del Bosco, em sembla que no ens han de servir gaire.

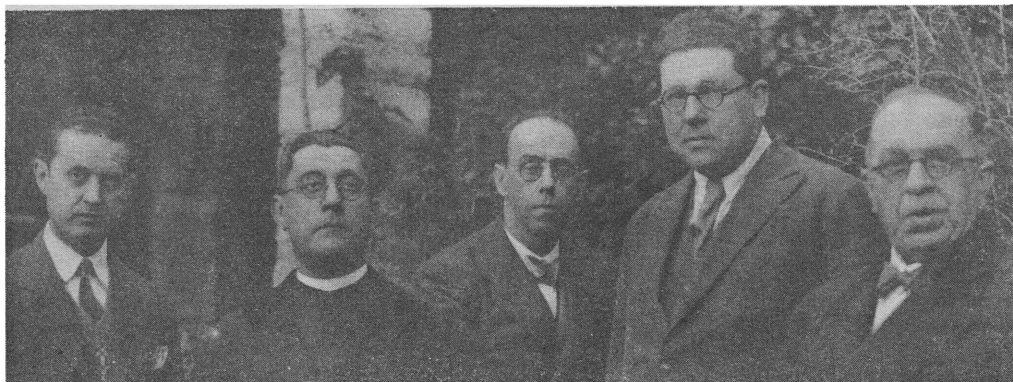

Gabriel Alomar. Dibuix de Bernardino de Pantorba. 1936.

I l'hagiografia mallorquina, amb un to de sermó caduc i avorrit, no és precisament un model de serenitat i de científisme: així, el P. Vicente Menéndez, el prevere Pere A. Magraner... És això que vol Josep Massot?

La manca d'una autocrítica

D'altra banda, no crec que el clergat mallorquí avui per avui hagi fet encara manifestació vivent de progressisme. Sé que hi ha individualitats, que valor sense cap mena de reserves: les minories, per exemple, preocupades pels problemes socials i que treballen en aquest sentit al costat dels obrers en el ram de l'hostaleria. Ara bé, ¿ha fet l'Església mallorquina auto-crítica del seu passat i del seu present? ¿Al costat de qui ha estat aquesta Església? El mateix Massot en parla, molt breument (massa breument, i no sé si és un símptoma), a un llibre que ha sortit fa poc (11). Però no profunditza en el vertader problema de la qüestió. L'actitud de l'Església mallorquina durant la guerra no és més que la continuació, agradi o no, o la conseqüència lògica, de les actituds preses d'abans del 36. No sortien per generació espontània les **Cartas Pastorales** del bisbe Miralles (¿tal vegada comparable a Vidal i Barraquer?, permeteu-me la ironia). ¿Es que tot això no ens diu res? ¿Es que no és el cas d'una Església mallorquina vigilant contra tot intent d'alterar la situació per tal de mantenir-la talment. No ens facem il·lusions. El pes

El clergat ha representat un paper important en la configuració de la cultura autòctona a Mallorca. D'esquerra a dreta: Guillem Colom, Carles Cardó, Miquel R. Ferrà, Guillem Fortesa i Antoni Salvà. A Valldemossa cap al 1930.

d'aquesta generació és encara present (basta llegir els articles de Garcías Palou, etc., per a fer-se'n càrrec). A més, jo no conec una anàlisi crítica, i no diguem una autocrítica, de tot aquest passa/present, feta pels clergues mateixos, la qual cosa —ho repetesc—, si existís, ajudaria a suparar el sotrac de la guerra civil.

ANTONI SERRA I BAUÇA

NOTES:

(1) Vet aquí la relació: entreviu a Josep Massot per Jaume Pomar, publicat a «Diario de Mallorca». Article de Massot a «Serra d'Or» sobre Turmeda. Nota a peu de plana a *Els mallorquins i la llengua autòctona*, col·lecció «Biblioteca de Cultura Catalana», n.º 1, Curial, (Barcelona, 1972). *La literatura sobre la guerra a Mallorca*, revista «Lluc», n.º 626, maig de 1973. *Sobre les «tesis àrabs»*, revista «Lluc», n.º 620, novembre de 1972. I tot això en un any o any i mig.

(2) Revista «Lluc», n.º 628-629, juliol-agost, 1973.

(3) Ho vaig intentar de sistematitzar a *Cultura clerical, cultura científica i cultura literària?* («Última Hora», 11-V-73) i a la sèrie de tres articles sota el títol general de *Cursa de noms i de conceptes* («Última Hora», 1-VI-73/23-VI-73). També a un article a «El Urogallo» (Madrid, 1971) i als pròlegs de *La pena de mort* i de *A preu fet* (tots dos amb data de 1973).

(5) Col. «Les Illes d'Or», n.º 104, Editorial Moll. Ciutat de Mallorca, març de 1973.

(4) Recoman la lectura del primer paràgraf, ja esmentat per Miquel Barceló a la introducció de *Mallorca musulmana (Estudis d'arqueologia)*. Segons Alvaro Santamaría, podem veure com la conquesta catalana del 1229 va integrar Mallorca «al seno de la cultura cristiana occidental» i va cristalitzar, a la fi, «en su vinculación a la nacionalidad española».

(6) M'agradaria demanar a Josep Massot si creu que tot el desgavell gonellista i antigonellista realment ens consciencià com a poble o si no va augmentar més el nivell de les confusions. Si el gonellisme va ésser possible l'estiu de 1973, ¿per què no analitzar profundament les vertaderes causes que el possibilitaren? ¿O és que ens fa por arribar al fons de la qüestió?

(7) Cal tenir present que «El Obrero» té vida activa des del novembre de 1869 fins a la tardor de 1870. Pel que fa a «Revolución social», és de durada molt més curta, ja que just en sortiren tres números, aparegué pel gener de 1871.

(8) Actualment, aquest presonatge és estudiat per Jaume Terrassa. D'altra banda, Josep Termes el cita amb freqüència a *Anarquismo y sindicalismo en España. (La primera Internacional. 1864-1881)*, col·lecció «Horas de España». Ediciones Ariel, Barcelona, 1972.

(9) *Juan Colom. Discurso histórico hecho a la asociación de católicos y verido del mallorquín al castellano*, per Josep M. Quadrado. Impremta de Felipe Guasp y Vicens. Ciutat de Mallorca, 1870 (són les dades de la versió castellana, perquè és la que m'ha estat més fàcil d'aconseguir i sobre la qual he treballat).

(10) Com a element curiós i anecdòtic, cal citar la vocació d'inquisidor-censor que tenia Quadrado. Ho manifesta així a la introducció de la seva versió castellana de *Medida por medida*, de Shakespeare (inclosa a *Dramas de Shakespeare*. Impremta de Viuda e Hijos de P. J. Gelabert, Ciutat de Mallorca, 1886. Vaig consultar aquesta obra a la Biblioteca de Montserrat. C. XVIII. 8.º 31). Quadrado diu així: «He limado cuanto ha sido posible sin destruirlo, la escabrosidad del eje sobre que gira irremediablemente la acción»; «Isabel en el original transige, acepta, celebra la sustitución, interviene en ella activamente. A corregirlo pues he dirigido mis esfuerzos»; «Espero que nada habrá perdido el arte con lo que ha ganado el decoro», etc. Veritablement admirable! Se veu que encara n'hi queden deixebles...

(11) *Aproximació a la història religiosa a la Catalunya contemporània*. Llibres de l'Abadia de Montserrat. Col·lecció Saurí. Barcelona maig de 1973.

CAP ALS TOROS

(Dibuixos: M. Morell)

Un conte de B. PERICÀS i R. SOCIES

Ho pagava. Massa records, massa il·lusions d'al·lot m'empenyien a acompanyar els fills als toros. Revenien totes les festes de la infantesa i, sobretot, els toros d'aquell temps, la plaça de taulons i carros, amb aquella catifa de paraigües ben negres que protegien d'un sol bé de sant Jaume.

Era tota una il·lusió indefinible. Pel camí, un se sentia una mica al·lot, amb un fill a cada banda, i aquell capvespre era el goig de recordar quan era petit. Era també el desig de veure la plaça de toros d'enguany, especialment llogada, però cansada del tragí de poble en poble, prefabricada i no sorgida de l'enginy del poble. Però la plaça era ben bé com l'altra: tan sols els taulons estaven pintats amb els perduts colors de la bandera espanyola, i gràcies als canvis que ha experimentat l'agricultura a Sa Pobla, en lloc de carros, com abans, hi havia abundància de camions i de remolcs, impropisant una tarima de taulons damunt. Fet i fet, tampoc no hi havia massa diferència, i l'adaptació que el poble fa de tots els mitjans que té a l'abast, cap a la utilització real i concreta que li urgeix, se demostrava una vegada més. Si els carros van en minva, ja sabrà treure l'ús dels nous mitjans agrícoles quan pertoqui, així com batrà les mongetes rodant amb un motocultor en lloc de fer voltar la bístia arrossegant el carretó, mentre amb una cançó i qualque crit de «Hala, titona!» encoratjàs l'animal amb els ulls tapats amb les clucals.

Una hora i mitja abans de l'hora anunciada (els al·lots tenien ben molta de por de fer tard) ja vaig haver de partir cap a la plaça. I allà ja hi havia un bon estol de gent asseguda damunt aquell més o manco segur entarimat, per por que els prenguessin el lloc, lloc que estarien disposats a defensar a tota ultrança, tant si fos a cops de paraigües com a cops d'insult i màxim remuc si per una d'aquelles coses els diguessin que s'havien de mudar.

Predominaven les dones velles, uniformadas de negre, aferrades a una de les màximes il·lusions que els quedaven, amparades de paraigües i més bé serioses en els seus seients, ulls fixos damunt «l'arena», que no xerradores i xiquetes amb les veïnades. Allò sí que se podia dir que era una estampa de dones sòlidament assegurades, inamovibles, fixades en els seus seients per la força d'una voluntat caparruda acumulada a tot el llarg d'una vida. Dins el seu interior, cada una se sentia la seva pròpia madona. I foris!

El camió de recs de l'Ajuntament repartia brou per tot allà, amb el desig de llevar pols, àmpliament abundosa per aquells voltants, encara que no hi passin tants de carros de llanta metàl·lica com abans, i no s'assenyalin amb tanta de vehemència les ginyes. Un estol d'al·lots feien alulea darrera el camió, com si jugassin a arriscar-se i no banyar-se.

Devora l'entrada a la plaça hi havia el munt dels baüls amb els fòtils (que sonaria de bé «bártulos»!) dels toreros i de la banda de música. Eren els típics baüls de grans dimensions, de fusta, adornats amb una mala fi de tatxetes de cap de llautó, seguint i resseguint unes línies que formaven uns dibuixos del més cursi, sobretot en els baüls dels toreros que roden de festa en festa pels pobles de plaça improvisada.

Enrevoltant el munt dels baüls hi havia el redol dels incondicionals del poble, sempre presents, disposats a ajudar i donar una mà pel que sigui, sempre i en tot lloc, ara bé, això sí, sempre que no representi un excessiu esforç ni

tampoc doblegar l'esquena. Ja drets, ja asseguts damunt qualque baül, feien qualque cigarreta i mantenien una conversa lànguida i somnolent.

Deixats els al·lots, que ja se trobaven en el seu ambient, vaig tornar cap a la plaça major, i a davant la Quartera vaig trobar un altre ramat de gent enrevoltada, mentre les autoritats se protegien del sol dins els amplis baixos del nostre Ajuntament.

De prompte va comparèixer un genet damunt un cavall excepcional. Tant genet com cavall componien una estampa perfecta, tots dos de prestància única. El genet era un alemany, director de l'escola d'alta equitació de Ca'n Picafort. Venia per encapçalar la comitiva que se dirigís cap a la plaça de toros quan arribassin els toreros, juntament amb la presidència, convidats d'honor i l'estol de curiosos que s'afegeixen allà on sigui, així com també la banda de cornetes de la confraria de sant Antoni, que té el do de l'omnipresència, vigilada amb ull amatent per la mirada atenta de l'obrer major.

Carrer Major a vall va arribar un altre genet, aquest indígena, pretensiosament muntat damunt un cavall, magnífic exemplar del poble, el millor d'entre els millors, amb els quatre turmells embenats amb benes de gasa esfilagarsada, amb pretensions més ornamentals que defensives, i adornat amb unes cintes de la bandera espanyola fermades per la

Morell
x 92

cabellera. Tan magnífic exemplar com era, fins i tot resultava indignant la comparació dels dos cavalls, dels dos genets i de les dues estampes, i no se necessitava esser molt destre en raons per poder demostrar que en aquest món hi ha classes.

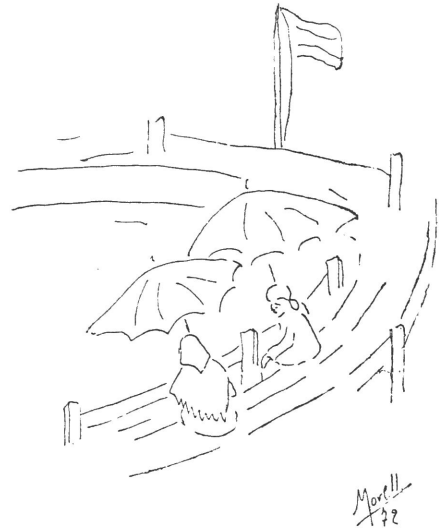
Al costat del cavall local també va comparèixer, menada per les regnes, la mula per a arrossegar el brau, una vegada mort, pertinentment guarnida amb tota la mestria del saber local.

El capvespre era vertaderament calorós, crima ideal per a una «tarde de toros», i el sol queia aclapadorament damunt l'ampla voravia de la Casa de la Vila, on hi havia part de les autoritats i convidats d'honor, tots esperant els toreros i que se fes l'hora programada per iniciar la desfilada cap a la plaça de toros.

Entre els convidats recordam una alta autoritat judicial d'Inca, acompanyat dels seus fills, als quals devia fer un goig extraordinari presenciar una «corrida» inèdita i a una plaça igualment insospitada, malgrat (o per ventura per mor de) la plaça de toros inquera. Un dels oficials del jutjat de Sa Pobla, per fer cas als nins d'aquest superior i així, indirectament, quedar bé als seus ulls i fer mèrits, va anar a comprar-los «polos», i se veu que en comprà més del compte i va fer la repartidora, de manera que en va tocar un a l'esmentada autoritat judicial i tot. Ja podeu pensar (quasi excús dir-vos-ho) que simpàtica que resultava aquella estampa, la vigília de la festa nacional, amb tota aquella autoritat xuclant un «polo» davant centenars d'ulls que esperaven presenciar la sortida de la comitiva.

I poc després va començar el murmurí que posà en alerta la nombrosa concurrència. «Ja vénen!». Eren els toreros. Pel Carrer Muntanya, i sortint de l'afamat Ca'n Riera, se veien les figures llunyanes dels herois del capvespre. S'acostaven a poc a poc, i de tant en tant s'aturaven per encendre cigarretes i per discutir expressivament (escenes d'altres capvespres gloriosos?). Dirigia aquesta petita comitiva l'expert Antón Martín, una vertadera institució dins els «toreo» mallorquí.

A mida que s'acostaven se confirmava la presumpció que el «traje de luces» a totes llums havia vestit un parell de generacions de toreros, en vista del descolorits, sargits i esfilagarsats, però no per això els qui els vestien deixaven

d'estar plenament convençuts del seu valor i importància dins el camp del «toreo», sense que se pogués trobar ningú part damunt ells.

La venduga dels toreros componia una estampa vertaderament típica, veient-los amb aquell aire de suficiència que els enrevoltava, les seves returades, contínuament repetides, els gests de les discutides que mantenien, també amb presumpció, així com la forma de sostenir les cigarretes. Era una estampa que s'endevinava repetida en tots els pobles que una vegada en l'any, i encara!, organitzen una cursa de braus més que per res per la presència del brau i del torero, sense massa pretensions d'art ni d'estil. I aquests mateixos toreros, tan suficients, corren bé i malament per totes aquestes places improvisades, vessant pertot una punteta de valentia cap a l'alulea del poble sempre a punt d'exigir més.

En arribar els toreros se feren les presentacions, estrenyent els toreros les mans de les autoritats amb la superioritat d'autoconvèncer-se que eran els herois d'aquell capvespre. Essent hora ja de prendre camí cap a la llampant plaça de toros, la comitiva se començà a organitzar, amb tot el problema de protocol i prioritats.

L'obrer major de sant Antoni, sempre a cau de quan se precisaria la intervenció de la banda de cornetes, va anar tot d'una a donar ordres. El corneta que encapçalava la banda cridava l'atenció per la seva llarga cabellera. Fins llavors havia anat amb la gorra davall el braç, però ja era hora de començar la seva actuació i la se va posar, semblava que li venia ben petita, i amb la pressió amb què la s'eficà, tots els cabells s'estufaren per davall fent una esponjosa cascada, de manera que amb tanta d'estufura pareixia que el mig cap d'abaix era tres o quatre vegades més gros que el mig cap d'alt.

Als marcialis sons, sempre els mateixos, de la banda de cornetes, s'inicià la desfilada, encapçalada pels dos cavallers de tan diferent figura, seguits per la vistosa banda de cornetes, d'uniforme llampant i pas segur. Darrera hi anaven els toreros amb les autoritats i els convidats. A la coa, tot un estol d'al.lots, sempre els mateixos, que no manquen mai a cap acte que surti un poc del normal i que potser són els qui li donen el caràcter popular.

En fi, tots cap als toros! De veure la «corrida» jo me n'afuixava, per molts de moments ben de celebrar que sabia ben cert que hi ocorrien. Jo quedava, però tots cap als toros!

D'EIVISSA

Diàleg amb Joan Castelló Guasch

per Bartomeu MARÍ

—On va néixer vostè?

—A Eivissa, el 15 de març de 1911.

—Posició social i lloc d'origen dels pares?

—Josep i Joana, d'Eivissa. Els avis, de Formentera i de la pagesia. Posició social: mariners i pagesos, gent humil. Però els Castelló i els Guasch són llinatges que ja figuraven entre els primers pobladors catalans de l'illa després de la conquesta feta per Guillem de Montgrí, Nuño Sans i l'infant Pere de Portugal, l'any 1235.

—On passà la infantesa?

—A Eivissa. La mestra Sorda m'ensenyà les primeres lletres, entre canyada i canyada, d'una canya molt llarga que tenia per no haver-se d'aixecar. Als cinc anys ja sabia totes les lliçons del **Grado Preparatorio** i vaig entrar a l'escola del mestre don Antoni Albert, del que guard bona memòria. Als deu anys donava el **Grado Superior**. Les coses, a casa, no anaven gaire bé i em tragueren de l'escola per posar-me a vendre el diari «El Resumen de la Voz de Ibiza». Allà vaig començar a aprendre l'ofici de caixista. De les vuit del dematí a les dotze de la nit. Tot per deu reals a la setmana. Hi vaig aguantar tres anys.

—I després?

—Llavonses vaig treballar d'apotecari, de moliner, de pasteler, per tornar a la impremta de don Marià Tur i a la del «Diario de Ibiza», l'any 1924. Era director-proprietari don Joan Verdura i Mayans. Redactor-cap don Isidor Macabich i Llobet. Allà vaig començar a sentir la seva poderosa influència i vaig anar a escola amb ell, els vespres, al «Centro de Acción Social», amb molts altres al.lots, uns quants anys. Em llevà molts de grops. I em vaig acostumar a escriure qualche cosa... però en castellà.

—Quin ambient hi havia aleshores a Eivissa per a la cultura catalana?

—Indiferent. Sols mossèn Macabich escrivia amb freqüència, al «Diario de Ibiza», en català, emprant la forma dialectal eivissenca, sobre temes de costumisme, història i religió. La gent el llegia amb simpatia, però res més. L'any 1932, les circumstàncies em portaren a la Ciutat de Mallorca. Vengué la guerra civil i em portaren al front. Va ser a la tornada quan vaig

assaborir de bon de veres el regust de les nostres lletres. Els poemes i les notes filològiques i costumistes de mossèn Macabich al «Diario de Ibiza» els versos de Marià Villangómez, de Maria-Antònia Salvà i de Joan Alcover, les **Rondaies mallorquines** de Antoni M. Alcover i uns exemplars de vells almanacs mallorquins, foren les úniques influències. Desperta ja l'afició, vaig publicar (és a dir, vaig escriure, compondre, imprimir, cosir i tallar) el primer «El Pitiuso» —en eivissenc i castellà— l'any 1944. Les proves de les galerades me les corregiren mossèn Macabich i Villangómez. Semblaven mapes! Ells, sense pensar-s'ho, foren els meus mestres...

—Com començà a arrebregar rondalles?

—Quan vaig començar només coneixia les **Rondaies mallorquines** de mossèn Alcover. El primer contacte fou amb el segon volum de la col.lecció que jo vaig comparar al **baratillo** de les **avenides** de Ciutat. Allò va ser descobrir un nou món. De petit ençà, sempre m'han agradat els contes i les rondalles. Els de Calleja i **Les mil i una nits**, els de Grimm i molts altres, m'eren ben coneguts. Però com les **Rondaies mallorquines** no havia trobat res. Vaig pensar que a Eivissa també n'hi havia una bona saó, però una saó encara verge. L'any 1951 mostrava a don Francesc de B. Moll el primer llibret, titulat **Rondaies eivissenques**, i el volgué incloure a la col.lecció «Les Illes d'Or». Però la censura, des de Madrid, digué que no. Vaig demanar el permís per editar-lo jo particularment i també em digueren que no. Fins que, tornant a insistir, me'l concediren. El vaig publicar l'any 1953. El vaig editar, imprimir i publicar jo mateix. La recerca de les rondaies em fou fàcil, ja que Eivissa és un viver immens, on se'n poden omplir llibres i més llibres.

—Obres rondallístiques publicades?

—Ja he dit abans la petita història de les **Rondaies eivissenques**. Llavonses vaig preparar el llibret **Rondaies d'Eivissa**, que el mes de juny de 1954 aconseguí el premi de prosa narrativa al Certamen Literari de la Ciutat de Mallorca, certamen que es convocava per celebrar el centenari del naixement dels poetes Costa i Alcover. El

publicà la col.lecció «Les Illes d'Or». Després, i sempre per compte meu, vaig escriure i publicar el tercer llibre, **Rondaies i contes d'Eivissa**, el setembre de 1961.

—Quins reculls de rondaies té inèdits?

—De llavonses ençà, inèdits encara, he escrit: **Llegendes de les illes Balears**, **Rondaies eivissenques de sa majora**, i **Rondaies eivissenques de quan el Bon Jesús anava pel món**.

—Amb quins intel.lectuals s'ha relacionat més?

—Amb no molts. A Eivissa, amb Isidor Macabich, Marià Villangómez, Antoni Costa i Ramon, Josep Marí, Manuel Sorà, Francesc Verdura i altres, tots bons amics. A Barcelona amb Joan Amades, Pere Català i Roca, Angel Cortès i altres, dels quals no en conec cap personalment. I a Mallorca amb Lluís Ripoll, Josep M. Costa, Gabriel Fuster i Mayans, Francesc de B. Moll, Anna Moll, Joan Bonet i altres. No tenc relacions amb el «món de les lletres».

—Quins autors poden haver influït en la seva labor?

—Sobretot mossèn Isidor Macabich i Llobet. En més petit grau, mossèn Alcover.

—Quins contes ha publicat?

—**Supersticiones ibicencas**, dins «Panorama Balear», n.º 13 (Palma, 1952). Llavors el conte **Es Berruget** dins el **Recull de contes balears** publicat dins la «Nova Col.lecció Lletres» d'Albertí-Editor (Barcelona, 1966). La narració **Lo promès sia atès** dins «Els Autors de l'Ocell de Paper», N.º XVII, l'any 1957. Al concurs literari de la Selva del Camp, celebrat el 19 de maig de 1963, vaig obtenir el Premi de Contes Infantils amb una narració el títol de la qual no record ara.

—Com s'introduí dins el treball de la impremta?

—L'ofici d'impressor em donà l'avianteria (amb la tolerància del patró i amic, Josep Gil) de, a les hores perdudes, poder engirgolar, l'any 1944, el primer «Pitiuso» per al 1945, que ja feia temps portava cavilat. Jo vaig fer tota la feina i la **Imprenta Ferrer** del carrer Zavellà, n.º 17, hi posà el paper. Em costà dues-centes pessetes. Allà treballava jo de caixista. I «El Pitiuso», que ja té vint-i-set anys, fou el que m'anima i em llança dins el camp de les lletres i el folklore eivissenc, on em consider el més modest de tots.

—On ha residit?

—Fins l'any 1932 a Eivissa. Fins el 1933 a la Ciutat de Mallorca. Mig any més a Eivissa, i altre vegada a Ciutat. Vaig tornar a Eivissa l'octubre de 1935, per a casar-me amb una eivissenc i retornar al cap de tres dies. De llavonses ençà, visc a Ciutat. Descomptant el temps de la guerra civil, que em portaren al front per espai d'un any. Vaig tornar ben fart de guerra... i no en desig mai més per a ningú.

ART

«Ensenya 1»: un art cap al futur

per «CRÒNICA DE TRES»

«Un nou art fet per gent autòctona»

Del 6 al 31 d'agost d'enguany la galeria 4 Gats ha ofert al públic la mostra «Ensenya 1». Aquesta sala es manifestà, des de la seva inauguració, oberta i sensible a la necessitat de potenciar els esforços artístics autòctons fets al marge de la lamentable pastisseria postimpressionista dels paisatges, casetes i marines tòpiques, i dels retrats acadèmics. Vuit joves artistes (1) exhibiren unes creacions anticonvencionals, encara insòlites dins la circumstància mallorquina, tan quietista i provinciana. Naturalment «Ensenya 1» no neix dins el buit. No és la primera passa sinó la culminació d'un procés irreversible. La base sociològica que la potencia és el canvi determinat en la societat illenca pel turisme que, cap a la fi dels anys seixanta, es concretà en una dinamització creixent del fet artístic que s'obria a productes cada vegada més incisius. D'autors forans primer, prest hem assistit al sorgiment d'un nou art fet per gent autòctona. Són, sovint, joves que d'una forma o altra han sofert bona part dels estímuls a través de contactes amb els ambients artístics de Barcelona. L'artista mallorquí vàlid ja no és el solitari marginal —Jaume Mercant, Miquel Rivera i Bagur...—; o el personatge format fora de l'illa —Juli Ramis—; l'art amb possibilitats de futur es gesta ja a Mallorca, obert a tots els vents de la innovació i atent a totes les veus internacionals. Quina és la base que accepta, discuteix i estimula els nous artistes? Essencialment un sector intel·lectual amb l'entrebanc d'una escassa capacitat econòmica: estudiants, advocats, metges, arquitectes... Les possibilitats de finançament de l'aventura són reduïdes, amb tots els perills que això comporta. No dubtam que

(1) Bartomeu Cabot, Ramon Canet, Sara Gibert, Marcelino Grande, Gerard Matas, Miquel Angel Femenias, Andreu Terrades i Esteve Terrades.

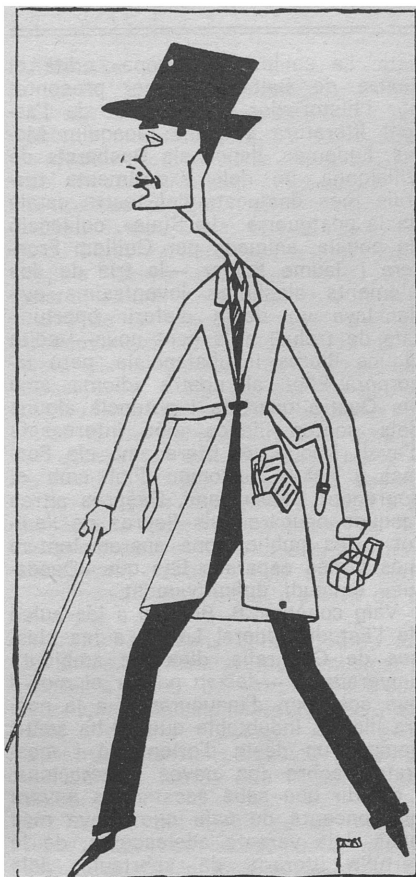
bona part dels joves que saludam esperançats des d'aquestes pàgines acabaran en claudicacions lamentables, productors d'objectes bonics i amables per a la burgesia local. L'art no és només, com creia la crítica idealista, un fet personal sinó un producte social cotitzable i subjecte a les impacables lleis del mercat.

De la mediocritat a la crítica

La postguerra immediata fou d'una matusseria artística notable a Mallorca. La guerra civil volatilitzà la colònia d'artistes estrangers que sojornaven a l'illa, entre els quals figuraven noms de gran interès. El conformisme, l'estretor intel·lectual d'aquells anys potenciaren un grup d'artesans del paisatge inocu i desnodrit. La cosa assolí nivells tan baixos que un acòlit de Joaquim Mir i de Nicolau Raurich, Casimir Martínez i Tarrassó provocà el desconcert entre els entesos locals a la fi dels quaranta. El fenomen té un clar paral·lelisme amb la mediocre etapa de la pintura a Barcelona simbolitzada per les exposicions de la Sala Parés. A Mallorca la crisi s'agreujava amb l'aïllament i el provincianisme. En 1948 un grupat d'artistes intentaren sortir de l'impasse pronunciant-se alhora contra l'avantguarda i la pintura comercialoide. Era el **Grup dels Set** que incloïa supervivències modernistes —Lluís Derqui—, noucentistes —J. A. Fuster i Valiente, Jaume Juan—, el nordamericà W. E. Cook i tres autors relativament joves: P. J. Sureda, F. Vizcaíno i A. Sabater. Presentat per R. Graves, M. A. Colomar i J. Bonet tengué una existència efímera i un ressò nul. Les contradiccions internes i el moment històric força desfavorable que havien reduït a l'esterilitat el **Grup dels Set**, foren relativament paliades quan en 1959, en un temps de lenta obertura, sorgí el **Grup Tago** que serví per acostar a l'illa, si bé de forma tímida, tendències artístiques fins aleshores oblidades o ofegades per un concepte purament comercial i conformista del fet artístic. Hi hagué

altres intents, algun ambiciós i ben orquestrat com **Es deu des Teix** que —format sobretot per artistes estrangers— aparegué en 1962 amb una exposició a les **Galeries Quint** acompanyat d'un luxós catàleg que contenia un manifest de C. Perret i un estudi del crític oficial esc Carlos Areán. La presència d'Areán era simptomàtica d'un propòsit més espectacular que no d'arrelament en la complexa problemàtica artística d'una terra. En contra del que ha suposat algun historiador del nostre art **Es deu des Teix** penetrà molt poc en la trajectòria de l'art a Mallorca, i es dissolgué ràpidament.

A la fi dels seixanta, l'afluència massiva del turisme ha creat una petita burgesia que continua consumit els productes **kistch** que, adoptant superficialment formes d'estils fòssils, perviuen i són defensats per una crítica conformista. Però hi ha sectors disposats a acollir noves vies i uns joves preparats per adherir-se a experimentacions arriscades. **L'Art Pobre** ens arriba en 1971 amb una exposició a la **Llibreria Tous** amb un breu manifest que signa l'inquiet Antoni Serra. La **Sala Pelaires** fa arribar al públic mallorquí noms de transcendència mundial —Joan Miró, Alexander Calder, Antoni Tàpies...— i dóna àmplia resonància a alguns autors autòctons —Jaume Mercant, Gerard Matas—, i fins i tot redescobreix per als mallorquins algun dels seus artistes de ressonància internacional —Juli Ramis—. L'increment de les vendes en matèria d'art és palès a tots els nivells, creix el nombre de galeries —alguna de vida efímera— i comença a existir un grup nombrós d'artistes que viuen plenament del seu treball. Malgrat tot les obres útils per respondre a una problemàtica actual són minoritàries i l'art burgès i aproblemàtic segueix imperant, si bé el seu prestigi sofreix una deterioració contínua. Calia un centre disposat a arriscar-se potenciant experiències fonamentades sobre la producció autòctona. Aquest ha estat el paper històric que han assolit

Ernest M. Dethorey un crític atent a l'art d'avantguarda. Dibuix de B. Mas. 1929.

les mostres dels 4 Gats: estimular els artistes illencs i treballar per crear un mercat a unes obres encara no acceptades per unes classes socials amb possibilitats econòmiques que romanen dins el kitsch més tronadet. I és dins aquesta línia d'actuació que ha sorgit «Ensenya 1».

Un art comunicatiu

D'«Ensenya 1» interessa tant la significació històrico-cultural, les formulacions teòriques que l'acompanyen com les obres que l'integren. Sense els escrits del catàleg —un veritable manifest— l'intent correria el risc de perdre's en el buit. Res no hi ha aquí de gratuït com suposaria fàcilment la crítica acadèmica i burgesa. És, tan sols, obrir un camí envers una comunicació més imaginativa, més àmplia, més eficaç, servida pels mitjans escassos sense límits de gèneres codificats. Hom no pretén de bastir un quadre o una escultura, només interessa fer arribar a l'espectador un missatge emprant les eines lingüístiques que calguin. Sara Gibert escriu: «la comunicació ha de realitzar-se amb els mitjans més idonis i efectius; aquesta és l'única limitació exigible». El públic ha sentit la inquietud i el des-

sassossec de no poder catalogar les obres d'«Ensenya 1» dins els gèneres artístics d'antany, avui absolutament fòssils i inoperants. Ara bé, la comunicació que pugui derivar-se de l'art en general i d'aquesta mostra en concret no és quelcom que es doni per fet sinó que els joves artistes d'«Ensenya 1» s'interroguen sobre les possibilitats comunicatives de la seva feina i les senten, potser, abocades al fracàs. Miquel Angel Femenias pensa que l'art «és només informable. Ni tan sols dins les formes artístiques com serien la Literatura o el Cinema s'aconsegueix una comunicació».

La destrucció dels mitjans expressius tradicionals es completa amb el rebuig de l'espai codificat per les galeries. Ja no hi ha quadres penjats a les parets i estàtues sobre els pedestals. No som tampoc espectadors passius sinó elements actius de l'obra. El trespol, el sòtil, etc. són també lloc vàlid per a l'obra d'art. Fins i tot la nostra posició física pot modificar-ne la significació. Hom ens convida a un joc lliure i creador: podem obrir la **Maleta** o la **Finestra postissa** de Bartomeu Cabot; podem modificar la forma del **Vaixell extensible** de Sara Gibert; podem respondre als interrogants de l'**Estadística** de Miquel Angel Femenias... Res més lluny d'«Ensenya 1» que l'obra tradicional derivada d'una sensibilitat exquisida i privilegiada que calia contemplar —oh prodigi del geni!— com una realitat tancada i inalterable. El surrealisme valorà l'atzar, el risc, l'aventura imprevista com a bases de l'art. «Ensenya 1» en recull el missatge. L'aventura comença tot just quan un d'aquests joves artistes acaba una obra.

Desmitificació i lirisme

«Ensenya 1» és l'art de Mallorca amb possibilitats de futur i, per tant, un camí vàlid alhora com a llenguatge i com a incisió crítica en els nostres problemes d'avui. Art arrelat és aquell que té una resposta per als problemes d'ara. I la Mallorca viva no es troba en les cales apacibles, en les casetes pàgines, en els reconcs típics... sinó en l'explotació dels obrers, en l'alienació ètnica, en els monopolis ofegadors, en el triomfalisme barat del consum embrutidor, etc. Evidentment, «Ensenya 1» no és un al·legat polític pamfletari, sinó una resposta punyent que obliga a la reflexió. Les relacions sentimentals dels mallorquins no són els romanços dolços

rosats que canten les agències de viatges sinó la xaroneria, la incomunicació, la vulgaritat anorreadent de la parella del **Déjeuner sur l'herbe** d'Andreu Terrades. Les fineses del Segon Imperi són ara colorines cridaneres de còmic nordamericà. Els nostres habitacles han deixat d'ésser les vivendes rurals o les cases ciutadanes de la menestralia d'antany: les immobi-

liàries especulen i ofereixen al mallorquí les gàbies minúscules amb l'única finestra oberta al món de les deformacions de la televisió o les ni-mietats de «Hola». El mateix A. Terrades ho ha sintetitzat en un **Apartament** on la presència humana es redueix a restes esparses de roba, a éssers deformats en ombres dels **mass media**.

No tot és d'un pessimisme fosc a «Ensenya 1». Si la presència de la nova societat illenca es fita amb inquietud ombrívola, assistim a un retorn a les coses senzilles, elementals, marginals i menystingudes. Sembla com si volguessin retrobar una fantasia perduda, un paradís impossible. Alguns artistes mallorquins ens retrotreien, dins els gèneres tradicionals, a un món de placidesa: el paradís terrenal de Rivera Bagur, els immensos espais de silenci de Mercant, les terres rústiques de Brunet... «Ensenya 1» continua aquesta línia de recerca poètica dins l'elementalitat. Bartomeu Cabot s'encantarà davant una maleta vella del «baratillo» i l'omplirà de paisatges lírics; Marcelino Grande amplia en proporcions gegants els indrets de fang dels betlems de la fantasia treballats per artesans anònims; Sara Gibert ens fa jugar amb la barca de paper/fusta o ens captura l'Arc de Sant Martí...

Canvi cultural només?

Política, incisiva, denunciadora i, per tant, oberta a la poesia de la senzillesa, l'humil i l'ensomni, «Ensenya 1» és —com a obra de grup— la mostra més significativa de l'art actual a Mallorca. El catàleg/manifest és un document de consulta obligada per a tot historiador del nostre art. S'anuncia una continuïtat i veurem, doncs, altres «Ensenyes» potser no menys sorprenents que integraran noms que no figuraven a la primera. Un grup jove camina, a la nostra illa, cap al futur sota un signe revulsiu i batallador. Però no podem oblidar la marginalitat del fet artístic en la nostra societat irracional. Quina ha estat la resposta de la crítica davant «Ensenya 1»? Amb sorpresa hem vist com els periòdics que mantenen una línia artística tradicionalista dedicaven un ample espai a aquesta mostra. Però convé matisar; informaven més que no criticaven. Un enfocament seriós del significat d'«Ensenya 1» hauria significat la seva pròpia negació. Assenyalem, doncs, que malgrat l'aparició d'«Ensenya 1» el muntatge artístic imperant a Mallorca continua al servei del **kitsch**, encensat per corifeus irresponsables, i no es retrà mentre canvis d'altre signe no acompanyin les aventures artístiques. Sense aquestes transformacions «Ensenya 1» restarà sense possibilitat de penetració dins la nostra sensibilitat general. Serà un simple joc d'artífici per a una minoria. Admirable i esperançador joc d'artífici...!

Quasi alhora sortiren al mercat dos llibres que estudiaven períodes gairebé desconeguts de la nostra història. Això no vol dir que aquestes èpoques sien marginals ni aquests treballs desproveïts d'interès. Ens referim a **Mallorca musulmana** (1) de Guillem Rosselló i Bordoy i a **Lluites antixuetes en el segle XVIII** (2) de Francesc Riera i Montserrat. Recoman la seva lectura feta amb la consciència de trobar-nos davant dues obres importants, fetes seriosament, producte de moltes hores de treball callat i escrupolós. Mereixen que les dediquem una estona llarga d'atenció i, per tant, no basta una simple crítica: cal plantejar-se un grapat de consideracions que, a manera de reflexions serioses, sorgeixen de la seva lectura. Seguint l'ordre d'aparició parlaré ara de l'obra de Guillem Rosselló i, pròximament, analitzarem la de Francesc Riera. Malgrat haver estat un altre l'ordre d'aparició, hauria començat igualment per **Mallorca musulmana** i no perquè el segle VIII sia abans que el XVIII sinó perquè del recull d'articles de Guillem Rosselló —i del pròleg de Miquel Barceló— es poden treure unes consideracions aplicables a una urgència que ens cal plantejar de forma radical: la coneixença autèntica del nostre passat.

Facem una distinció: l'obra de Rosselló i Bordoy potser ens enfronta amb una garba de qüestions analítiques, producte d'un determinisme mental. Efectivament, és un treball seriós sobre un tema difícil: l'època de la Mallorca musulmana. Peca, tal volta, d'una certa vaguetat, d'una certa desconexió formal i d'una reiteració temàtica en els distints articles. Ara bé, vaguetat, desconexió i reiteració provenen, sens dubte, d'una mateixa arrel: la manca d'una coneixença més àmplia, més profunda, més científica de l'època estudiada i, a més, d'un historiador tossut que no es pot permetre el luxe de donar conclusions quan està tan sols treballant amb materials d'hipòtesi. Però la feina de Guillem Rosselló no és tan sols un recull d'articles sobre una època concreta, sinó que s'hi fa palès l'interès de l'autor per conèixer amb precisió el context social i les relacions establertes a l'època musulmana que denoten una inquietud constant, mostra d'una visió del fet històric potser poc brillant però més científica i, per tant, més crítica. La història d'un poble no comença en un moment precís: la fan els seus homes, conscientment o no, que això depèn del grau de submissió, dependència o racionalitat. I aquí crec que radica la importància del que se'ns diu a **Mallorca musulmana**: tant en els articles de Rosselló i Bordoy com en el pròleg de Miquel Barceló. Se'ns exigeix de conèixer la nostra història, fins ara limitada a una relació d'esdeveniments més o menys

anecdòtics, més o menys importants. El que veritablement importa és explicar el nostre present mitjançant l'anàlisi de la nostra pròpia evolutiva històrica. Sense aquesta perspectiva de present no es pot estudiar el passat. I sense assumir conscientment aquest passat «tot es farà i desfarà sense la nostra participació».

I és dins aquest context general de comprensió d'una realitat actual, d'acord amb les darreres directrius proporcionades per la historiografia que ens cal col·locar el llibre de Guillem Rosselló i Bordoy, presentat per Miquel Barceló. Un sense l'altra serien intel·ligibles.

(1) Guillem Rosselló i Bordoy: **Mallorca musulmana**, Colecció Turmeda, n.º 6. 1973.

(2) Francesc Riera i Montserrat: **Lluites antixuetes en el segle XVIII**, Editorial Moll. 1973.

Isabel MOLL I BLANES

La **Historia de Mallorca** que coordina Josep Mascaró i Pasariu no és precisament una obra massa destacable per al qualitat de les monografies que la integren. En primer lloc, el pla temàtic és força arbitrari i si d'una banda deixa fora un grapat de qüestions fonamentals per a la recta comprensió del nostre esdevenir il·lenc, de l'altra s'engresca en problemes que tenen més interès propagandístic o estimulador d'un patriotisme xaró que no transcendència historiogràfica, així la insoluble discussió sobre si el descobridor d'Amèrica veié la llum o no en la nostra terra. Amb tot i això, la **Historia de Mallorca** que ens ocupa ha estimulat la redacció d'alguns treballs aclaridors, que han sintetitzat amb encert sobre un aspecte de la realitat insular i ens han ofert una imatge del tema estudiat d'acord amb els mètodes més actuals. Un d'aquests és el titulat **Aspectos geográficos de Mallorca** de Bartomeu Barceló i Pons.

La personalitat de B. Barceló desborda, afortunadament, el terreny estret del **geògraf**. Vull dir que no practica un cinetifisme miop i de curta volada, dedicat a la simple recerca de dades sobre tal o qual qüestió. Aquest assaig, aparentment tan allunyat dels camps artístics i literaris porta una dedicatòria que sorprendrà tots aquells que no coneguin les inquietuds i la trajectòria de l'autor: **A Joan Miró**. Efectivament, B. Barceló ha jugat un paper important dins la configuració d'un regionalisme crític, progressiu i obert en la Mallorca actual. Fou el creador d'una editorial, «Daedalus», que, tot i la seva vida efímera, donà al públic mallorquí alguns treballs de ressons sovint polèmics: així **Els Mallorquins** de Josep Melià; i que, en la seva part literària, publicà un grapat de títols no precisament d'orientació casolana a loca-

lista. La col·lecció «Europa» edità el **Teatre** de Baltasar Porcel presentat per l'historiador més inquiet de l'actual literatura catalana: Joaquim Molas. Endemés, llançà els **Desbarats** de Villalonga, un dels experiments teatrals més destacats del teatre català de la postguerra. «La Sínia», col·lecció de poesia, animada per Guillem Frontera i Jaume Pomar —la tria de dos elements aleshores joveníssims evidenciava un desig d'oferir oportunitats de treball a la gent nova— edità alguns llibres insubstancials, però incorporà Eliot al nostre idioma amb els **Quatre quartets** i potencià alguns dels poetes il·lencs més interessats d'avui: Miquel A. Riera amb els **Pomes a Nai** i Bartomeu Fiol amb el soprenent **Calaloscans**. Després altres tasques ocuparen els lleures de l'editor i les publicacions anaren fent-se més i més esparses fins que «Daedalus» emmudí definitivament.

Vaig conèixer B. Barceló a les aules de l'Estudi General Lul·lià, a les classes de Geografia, dins els ambients universitaris —deixau passar el mot— que acabaven d'inaugurar-se a la nostra illa. És indubtable que ell ha sentit sempre un desig d'orientació i mesuratge sobre les noves generacions. I cal dir que sabé acostar-nos envers un concepte de país que anava més enllà dels versets adolescents, de la tertúlia literària de sobrtaula, dels quatre senyors benpensats que creien detentar el monopoli del regionalisme. Ens inculcà una valoració de la labor metòdica, lenta, constant i exempta d'improvisacions. Dirigi uns neguits jovenívols boirosos cap a l'anàlisi precisa i aclaridora dels problemes autòctons que són, al cap i a la fi, els que vivim i patim. La seva labor de geògraf configurava d'una forma ben definida la seva personalitat. Sabia fer veure que Mallorca no era una entelèquia ideal més o menys arbitrària sinó una situació geogràfica i històrica. Les minúcies de capelleta, els pseudoproblemes l'avorrien. Ell sabia que Mallorca eren les terres del pla o de la muntanya, els conreus, les vivendes, els nuclis urbans, el clima, etc. i els esdeveniments històric-socials que havien determinat una fil·lònomia personal de la comunitat il·lenc. El país era una totalitat problemàtica objecte de possibles estudis apassionats. El centre del Departament de Geografia de la nostra Universitat és aquest personatge que potència joves investigadors i que, de forma precisa i sintètica ha sabut oferir una imatge enriquidora de la nostra vida il·lenc en els **Aspectos geográficos de Mallorca**.

(1) B. Barceló Pons: **Aspectos geográficos de Mallorca** separata de la **Historia de Mallorca** coordinada per J. Mascaró Pasariu (Palma de Mallorca, 1973).

D. F. P.

* L'ESGLÉSIA QUE * NAVEGA A MALLORCA

27 (251)

JORNADA BÍBLICA A LLUC

El Sr. Bisbe havia dirigit amb anterioritat una carta als diocesans (que publicà també la premsa mallorquina) convidant tothom a la jornada inicial del Moviment bíblic. L'esmentada carta insistia en que l'evangelització era el primer deure dels bisbes i dels seus col·laboradors. Però tota evangelització radica primàriament en el descobriment, estudi, contemplació i incorporació de la Paraula revelada. Per això el Moviment bíblic —deia— no és una obra particular, sinó de caràcter diocesà, obert a tot els qui desitgin conèixer més íntimament Jesucrist.

El 16 de Setembre fou la data assenyalada per a inaugurar la tasca del Moviment bíblic. Poquíssimes vegades s'havia vist a l'església de Lluc i entorns una gentada semblant. La nau, el presbiteri, el cor i la sacristia foren incapaços d'allotjar tant de personal. Destacava l'assistència massiva de les monges.

Trenta capellans concelebraren amb el bisbe. La interpretació musical va córrer a càrrec del grup «Cop d'escodra» que amb una instrumentació senzilla i popular (potser amb excés d'instruments de percussió) contribuï a l'ambient festós que caracteritzà la celebració.

L'homilia del bisbe es va desenvolupar entorn de la necessitat que tenim tots de la Paraula de Déu per tal que la nostra vida sigui menys àrida. Necessitam desesperadament de Crist. Ell és l'únic intocable. Tota la resta pot ser sacsejat, però si confiam en Jesús ressuscitat tenim un bon punt de recolzament.

El bisbe va dinar amb la comunitat i sacerdots concelebrants. Després les al·lotges del «Cop d'escodra» interpretaren algunes cançons folkloriques, si bé alguna d'elles no encaixava de cap manera en aquesta classificació (Viva l'Espanya!!).

El darrer acte de la jornada consistí en una exposició del responsable del Moviment bíblic, D. Llorenç Tous. Va tocar punts interessants sempre relacionats amb la Bíblia. Explicà l'evolució del Moviment bíblic des dels inicis fins avui. També programà les activitats del curs 1973-74. Llàstima que fes propaganda de la traducció castellana de la Bíblia donant ben poca importància a les traduccions catalanes.

Manuel Soler

POSATS A DIR BENEITURES...

De vegades, omplir un diari no és gens fàcil. Però cada dia s'ha d'omplir: baldament sigui escrivint coses que no interessen a ningú (llevat del qui les escriu). A mi, com a bon lector dels nostres diaris provincians, em diverteix llegir aquestes notícies (?) intrascendents plenes —moltes vegades— de beneitures. I sobretot em diverteix quan pens que hi ha gent que s'enfada, se sent al·ludida, exercita el

«dret de rèplica», etc. Aquests dies passats he llegit dues d'aquestes notícies (?), centrades en un personatge, que pel que veig és cada dia més popular entre nosaltres: el capellà. Dic popular, perquè està molt a la boca del poble, encara que no sigui per parlar-ne bé.

Gafim, a la seva «Plaça Major» (Balears, 18-9-73) comenta com «alguns capellans (no tots afortunadament) es dediquen a l'apostolat de la política extremistista perquè, conduïts del seu esperit apostòlic cerquen, sigui com sigui, la influència entre el poble». Que ens hem d'enfadar? Comprenc que omplir cada dia la «Plaça Major» no deu ser fàcil...

En la nova secció de «Ultima Hora», «L'ull del peix» (21-9-73) apareix —en forma de glosa— un «sermó repicalat d'un progressista rector». Aquest capellà «progre» va vestit d'home perquè l'hàbit no fa el monjo. I diu a les seves ovelles —segurament des de la trona— que «els costums vells arraconem: resar el rosari, beateries, mals pensaments, coses fetes per amor, prostrar-se davant un frare per dir-li: «Jo m'acús, pare», etc. etc. Les ovelles —que no devien ser tant ovelles— interrompen el seu rector i li recorden que «segons que veim per defora, judicam de lo que un duu per dedins». No sabem quina fou la reacció del rector davant el poble contestatari, perquè la glosa no ho diu. Malgrat això, continuà el sermó per recordar-los que «tot ha pujat... Si no augmentau la bacina, estic del tot ofegat». L'amic meu que amb mi llegia la glosa, somrigué maliciosament: «Això està molt bé!». I va començar a parlar-me del capellà de la seva parròquia, que si fa això, que si fa allò... El meu amic no creu en Déu ni en Santa Maria i molt menys en els capellans. Però vol i exigeix que els capellans es portin com a capellans perquè per qualque cosa són capellans... Tampoc m'enfada ni amb «L'ull del peix» ni amb el meu amic. Posats a dir beneitures...

Antoni Tarabini

MN. SALVADOR GALMES CONTESTATARI...

Un grup de joves de Sant Llorenç d'es Cardassar volgueren redescobrir per al seu poble, el passat mes de maig, aquest capellà escriptor, figura notable de la nostra literatura. Es llegiren algunes conferències que ha publicat la revista manacorina «Perlas y Cuevas» (310, agost 1973). La intervenció de Jaume Vidal i Alcover «Les denúncies de Salvador Galmés» ens sembla alligonorada, tant per als qui creuen encara —i no són pocs entre nosaltres— que tot capellà mallorquí ha de ser forcosament «reaccionari», com per a altres que pensen que la denúncia profètica està sempre malament als llavis d'un sacerdot...

«Si a Mallorca hi ha hagut una literatura contestatària... no podem tenir dubte que el més alt exponent d'aquest contestatarisme és mossèn Salvador Galmés... No vull dir que ho sigui per l'abast de la seva denúncia ni pel caire o vertent des d'on la feia: la denúncia de contingut social i fins i tot polític, feta en nom de la doctrina evangèlica i suposant un fort avenç sobre l'època coneix a Mallorca figures de molt de relleu, almanco des del temps del bisbe Nadal i el seu Capítol, per esmentar qualcú d'un especial supòsit. Amb aquest bisbe negre —o, vull dir, liberal—, amb el canonge Muntaner, amb el paborde Jaume, amb tota aquesta colla d'eclisiàstics intel·ligents i progressistes, cal relacionar les intencions reformistes de mossèn Galmés,« i seria, crec, ben revelador estudiar el paral·lel entre les seves denúncies contra l'explotació laboral dels infants i dels miserables i la recerca històrica de les injustícies comeses en nom de l'esperit classista, quan es tracta de punir la delinqüència, feta obsessivament pel paborde Bartomeu Jaume i Canyelles, i registrada a les seves miscel·lànies inèdites.

Però es tracta d'un escriptor. Parl d'un escriptor, i és en aquest sentit que constant l'excel·lència de Mn. Galmés; i, com a bon escriptor que és, la seva denúncia cobra una força superior a la de qualsevol altre escriptor de Mallorca —que jo conegui, almanco— tret, per ventura, de la sàtira de don Pere d'Alcàntara Penya, defensor, com tots sabem, de les raons dels agermanats contra la condemna de què els va fer objecte don José Maria Quadrado i denostador dels privilegis de classe en el seu famós apòleg titulat «Un pi». Però Salvador Galmés no es val d'ironia, si no és des del vessant de la tragèdia, únic lloc on instal·la, al llarg de tota la seva obra —escassa i excel·lent— la seva actitud ètica i literària. Això el fa copartípic —dins la història de la literatura— de la mentalitat naturalista... Nota: He titllat Mn. Galmés de contestatari, i potser aquest qualificatiu, tant d'avui, és poc exacte. La contestació —la «contestazione», perquè el mot ens arriba d'Itàlia— irreflexiva, violenta i, ai!, ben efímera tot sovint, s'adiu poc amb la denúncia lúcida i enèrgica del nostre narrador. La primera actitud contradictòria de l'ordre establert, la primera denúncia, la dona, en literatura, l'anomenat realisme. Però el realisme —i mossèn Galmés— denunciaven l'ordre vigent perquè algú, qui fos, hi posàs remei. Volien un ordre nou. La «contestazione» sembla que vulgui mantenir l'ordre vell, només per tenir motiu i pretext de viure en perpètua rebel·lia. Tanmateix, mantenc l'adjectiu i no refaig l'article: la mica de sensacionalisme que pugui comportar és, segons ensenyen, periodístic i, d'altra banda, Mn. Galmés és prou actual per suportar, amb tota gràcia, un epítet dels nostres dies.»

ESDEVENIMENTS I COMENTARIS

per Manuel SOLER

Festa de la coronació... sense canonges. El dia 10 d'Agost es commemora la Coronació de la Mare de Déu de Lluc. Si haguéssim de qualificar aquesta jornada caldria afegir-li l'adjectiu de senzilla. I no es tracta de cap tòpic literari. Efectivament es recordava una data important, però es feia del tot imprescindible donar-li un sentit més profund i escatimar-li una mica d'espectacularitat. Això va quedar dit a l'homilia que pronuncià el P. Gayà, Prior del Santuari.

Aquestes foren les idees més importants: un temps es volia fer de la Coronació una jornada d'aparences solenníssimes per millor honorar la Mare de Déu. S'afavoria la presència dels canonges amb el colorit de les seves vestimentes. Tal volta les plàtiques es revestien d'un ropatge barroc.

Una tal manera d'actuar és històricament ben comprensible. Les acusacions i el verí de l'anticlericalisme despertaven en els catòlics una defensiva virulenta. I necessitàvem demostrar que la majoria estava amb nosaltres. L'espectacularitat dels actes multitudinaris era una llepolia i una constant temptació. Per tal d'organitzar-los triomfalment s'aprofitaven tots els ressorts socio-polítics.

Però ningú negarà que després del Vaticà II aquestes concepcions han quedat pansides. L'ideal no és de venerar una Reina llunyana i majestuosa, sinó la Mare que es preocupa per la justícia i la pau dels nostres pobles; l'al.lota senzilla que va cantar el Magnificat, un himne tot ple de simpatia pels humils.

La Diada, el Sr. Bisbe i el mallorquí. La festa tradicional de la diada tingué lloc aquest any el 9 de Setembre. El

dia abans, dissabte, es cantaren les vespres i els blavets oferiren als assistents unes quantes interpretacions del seu repertori usual. Cançons religioses o festivament despreocupades trobaren una bona acollida, exterioritzada pels aplaudiments.

La celebració més important fou naturalment l'ofici del diumenge, que presidí el Sr. bisbe i concelebraren els membres de la comunitat. Les reflexions del bisbe, ben llargues per cert, resultaren molt escaients i clares. Inicià textualment així: «Em perdonareu si no pronunciï l'homilia en mallorquí com tota la litúrgia que estam celebrant. No tenc encara soltura suficient per expressar allò que vull». Ens plau aquesta confessió. Ara sabem que el desig del qui presideix la nostra Església local és de sintonitzar plenament amb la comunitat popular. Perquè és evident que la llengua resumeix les característiques més originals i íntimes d'un poble. Tant de bo que ben aviat sigui una realitat el desig del nostre bisbe.

El contingut de l'homilia. En primer lloc exposà unes ensenyances doctrinals sobre la Mare de Déu com a Mare de l'Església universal. Després afegí que la Verge pren, tanmateix, un rostre particular a cada Església local. Així homes i dones de cada comunitat cristiana la poden descobrir més íntimament com a Mare seva. Això explica el fet de que durant set segles aquest rostre s'hagi fet particularment intel·ligible als mallorquins. «Ella ha pres aquesta figura, s'ha mostrat en aquest rostre obscur i preciós a les generacions de Mallorca durant segles... i així s'ha realitzat el fet d'una familiaritat total de la Verge de Lluc

amb el poble mallorquí i d'una confiança absoluta del poble de Mallorca amb la Mare de Déu de Lluc. Per això Lluc és d'alguna manera el cor de Mallorca... Per això cada diumenge es succeeixen les onades de pelegrins en aquest Santuari».

Una bona part de l'homilia va estar dedicada a les necessitats més urgents de Mallorca i per a les quals demanava la intercessió de la Mare de Déu.

1) Necessitat de mantenir viva la fe, el sentit de lo sobrenatural i trascendent. Sempre hi ha el perill de la comoditat i el materialisme capaç de trepitjar fins i tot la justícia.

2) Necessitat de més amor en la comunitat diocesana. Menys crítiques. Hem de saber suportar les flaqueses i no fer ús de la violència verbal. D'altra banda pareix que, acostumats al món cosmopolita del turisme, passam davant les persones sense conèixer-les ni interessar-nos per elles. Vivim isolats.

3) Necessitat d'optimisme. Confiança en el Senyor present en l'Església. No pensar que des del bisbe i el capellans fins a la mes insignificant organització catòlica tot funciona malament. Els joves no estan disposats a heretar un pessimisme tan profund i opac.

4) Sentit d'oració i recolliment amb Déu. Silenci interior per descobrir el rostre de Maria. Per cert Lluc és un lloc ideal per assaborir la presència de Déu, sobre tot gràcies a les interpretacions dels blavets i a aquesta naturalesa generosa que ens ofereix unes tonalitats de verds que conviden a la interiorització.

Electrofil

AILLANTS - CONDUCTORS - TERMoeLECTRICITAT

Bartomeu Ferrà, 4 - Telèfon 21 42 55 - PALMA DE MALLORCA

MANUEL VILANOVA Fiol

FILLS DE A. FABREGUES

(Papers especials)

Vascongada de Sobres y Bolsas, S. A.

Articles de Papereria

(Rollos teletipo, calculadora, precintos, etc.)

C/. Gumersindo, 85 - 87 - Tel. 25 11 31

PALMA DE MALLORCA

Taller Mecànic

FILLS DE JACINT SOBERATS

Venda de Motors i Bombes

Guarch

Major, 45 - Tel. 85 - SA POBLA

SUBSCRIVIU-VOS A LA REVISTA "LLUC"

VOS OFERIM ARTICLES
SOBRE SOCIOLOGIA, ART,
LITERATURA, CINEMA,
URBANISME, ETNOLOGIA,
PEDAGOGIA, HISTÒRIA,
MÚSICA, TURISME...
I ALTRES ASPECTES DE
LES ILLES

SEMPRE A CURA DEL
MILLORS INVESTIGADORS

FEIS-NOS ARRIBAR
LA VOSTRA SUBSCRIPCIÓ

FERRETERIA GRIMALT BLANCH

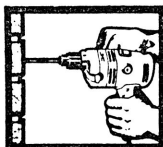
AHORRE TIEMPO Y DINERO CON *Black & Decker*

"HAGALO USTED MISMO"

CON LA TALADRADORA D500 Y SUS
ACCESORIOS PODRA EFECTUAR
INFINIDAD DE TRABAJOS FACILMENTE
(CORTAR, SERRAR, AGUJEREAR,
PULIR, ABRILLANTAR, ETC.)

D 500
~~1995 PTS.~~
AHORA
1400 PTS.

TALADRAR

PULIR

SERRAR

QUITART

Black & Decker

DEMOSTRACION
Y VENTAS

FERRETERIA GRIMALT BLANCH

c/. Sindicato, 122-126

c/. Aragón, 19-21

Pza. Navegación, 9 y Cerdà, 2

PALMA DE MALLORCA

Bar Restaurant Ca S'AMITGER

Vos hi serviran uns bons plats
típics de Mallorca

Telèf. 11 - LLUC

BANCA MARCH

Capital desemborsat Ptes. 600.000.000' -
Reserves 1.297.494.000' -
Regularització Llei 76/1961 205.319.464' -

CASA CENTRAL I DOMICILI SOCIAL:
PALMA DE MALLORCA

Carrer de Sant Miquel, 17-19 - Tel. 22.48.05
Apartat de Correus núm. 672
Telex 68.611

Sucursal a Barcelona:
C. Caspe, 17 - Tel. 2.22.06.10
Apartat de Correus 1971
Telex 54.439

Altres 33 Sucursals i Agències Urbanes a les
Balears i a Barcelona

Realitza tota classe d'operacions de
BANCA BORSA CANVI

Aprovat pel Banc d'Espanya amb el número 5.042

POLISSES PER SENTIR-SE SEGURS

Vostè les necessita pel seu
negoci, casa, vehicle... i també
per la seva pròpia vida.

Demani informació sense
compromís a qualsevol de
les nostres oficines i agents.

MARE NOSTRUM
vol estar al seu servei.

DIRECCIÓ GENERAL:
Via Roma, 45 - Tel. 2128 00
PALMA DE MALLORCA